

τ' ανάβλεμμα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΡΑΦΗΝΑΣ

ΦΥΛΛΟ 35^ο ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2018

*Δαντέλα πλέκω
και δεν αδειάζω
κι' όταν αδειάζω
σου κουβεντιάζω...*

Ανάβλεμμα: κοίταγμα ψηλά, κοίταγμα ξανά, με άλλη ματιά, με άλλη θεώρηση

✿ *Με λάβωσε σα σαϊτιά
κυρά τ' ανάβλεμμά σου*

✿ *Είναι τ' ανάβλεμμά του πιο σκληρό
κι' από το πυρό μαχαίρι του*

Κ. Παλαμάς

✿ *Κι' η κόρη με τ' ανάβλεμμα
σέρνει τα παλικάρια*

Δημοτικό (της αγάπης)

καλώς ανταμωθήκαμεν...

Φίλες και φίλοι,

Άρχισε πολύ να εκδοθεί το 35^ο ανάβλημα.

Ήταν οι εκλογές του ΛΕΡ για το νέο ΔΣ. Ήταν και τα καλοκαιρινά θλιβερά γεγονότα, η φονική πυρκαγιά που έπληξε την περιοχή μας και άλλαξε τα πάντα στη ζωή και τις δραστηριότητές μας. Σ' αυτά τα τραγικά συμβάντα γίνεται μικρή αναφορά σ' αυτό το τεύχος, ελάχιστη τιμή στη μνήμη των νεκρών, των πληγέντων και της οικολογικής καταστροφής που βλέπουμε γύρω μας.

Η συμμετοχή των χορευτών και φίλων του ΛΕΡ στο 6^ο φεστιβάλ συνόρων στο Αγαθονήσι, που πραγματοποιήθηκε πριν την πυρκαγιά, κυριάρχησε στις εκδηλώσεις του καλοκαιριού. Από τότε και μετά καμία γιορτινή εκδήλωση στον τόπο μας. Η Ραφήνα πενθεί και το Λύκειο πενθεί.

Όμως "τ' ανάβλημα" μας πάει και στην καλοκαιρινή Σίφνο, στους πανηγυράδες του νησιού. Μας ταξιδεύει στον κόσμο του κεντίματος με το βιβλίο «Λεύκωμα βελονιών» και μας γεμίζει νοσταλγία κι ομορφιά με τις μικρασιάτικες δαντέλες, στολίδια για το σπίτι και για το περιοδικό. Η Ραφήνα και η ιστορία της εστιάζεται στον προϊστορικό οικισμό στο «**Ασκηταριό**» που δείχνει ότι η ιστορία της πόλης μας είναι πανάρχαια. Στην ιστορία της πόλης μας ανήκει και το **διαφορετικό ταξίδι στην Τρίγλια της Βιθυνίας**, αγαπημένη και αξέχαστη πατρίδα των προσφύγων που έκαναν τη Ραφήνα οικισμό στα νεότερα χρόνια μετά το '22.

Οι αυτοβιογραφικές μαρτυρίες, συγκινητικές και ξεχωριστές, είναι βιώματα μιας άλλης εποχής, που δεν ξεχνιέται, μιας εποχής που μας κληροδότησε παραδοσιακές αξίες. Η **Μαντική** και η **Μαντική**, β' μέρος, που ολοκληρώνεται στις λαογραφικές σελίδες, μας βάζει στον μυστηριακό κόσμο των μάντεων και των προφητών, ενώ οι μικροί μας φίλοι «παίρνουν μέρος» σ' έναν **Κυπριακό γάμο**. Οι πάρα πολλές εκδηλώσεις του Λ.Ε.Ραφήνας μόλις που χώρεσαν στις 2 τελευταίες σελίδες, με απλή ημερολογιακή σειρά γραμμένες, αλλά και περηφάνια για την ποσότητα και την ποιότητά τους.

Σας ευχαριστούμε που αγκαλιάζετε το περιοδικό μας. Σας ευχαριστούμε για την αποδοχή και την επικοινωνία. "Τ' ανάβλημα" παραμένει δυνατός σύνδεσμος και κρίκος με όλα τα μέλη της μεγάλης Λυκειακής οικογένειας που πάντα «αναβλέπει» στοχεύοντας ψηλά και κοιτώντας όλο και ψηλότερα..

Χριστίνα Παναγιώτου

Και αυτό το τεύχος του περιοδικού «τ' ανάβλημα» είναι αποκλειστική χορηγία του Οργανισμού Ημιένος Ραφήνας, που στηρίζει τον πολιτισμό στον τόπο μας. Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας ευχαριστεί τον ΟΔΡ και γι' αυτή τη δωρεά. Ιδιαίτερα ευχαριστεί την διευθύνουσα σύμβουλο, κ. Κατερίνα Αδαμοπούλου για την αναγνώριση του έργου του Λυκείου και την άμεση ανταπόκριση στο αίτημά μας για στήριξη του Λ.Ε.Ραφήνας από τον ΟΔΡ.

Η Πρόεδρος και το ΔΣ του Λ.Ε.Ραφήνας

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Λυκείου των Ελληνίδων, Παραρτήματος Ραφήνας, που προέκυψε από τις αρχαιρεσίες της 22^{ας} Απριλίου 2018 και συγκροτήθηκε σε σώμα με την ακόλουθη σύσταση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ	Γκατσοπούλου Ευδοξία
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ Α'	Ραπτοπούλου-Παπαθανασίου Άννα
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ Β'	Μιχαήλ Αναστασία
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ	Λέου Εισοδεία
ΤΑΜΙΑΣ	Σταθάκη Αρχοντούλα
ΕΦΟΡΟΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ & ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ	Γρηγορίου Νίκη
ΕΦΟΡΟΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΧΟΡΩΝ	Κρασοπούλου Γεωργία
ΕΦΟΡΟΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΝΔΥΜΑΣΙΩΝ	Καράογλου Χαρούλα
ΕΦΟΡΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ	Ραπτοπούλου-Παπαθανασίου Άννα
ΕΦΟΡΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ	Καϊσεργλόγλου Ειρήνη
ΕΦΟΡΟΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	Γκατσοπούλου Ευδοξία
ΕΦΟΡΟΣ ΚΑΛ/ΝΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	Μπρίνια Κωνσταντίνα
ΕΦΟΡΟΣ ΚΟΣΜΗΤΕΙΑΣ	Παντελί-Κική Χρυσούλα
ΕΦΟΡΟΣ ΟΙΚΟΤΕΧΝΙΑΣ-ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑΣ	Μιχαήλ Αναστασία

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

- Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας πάντα ευχαριστεί και ευγνωμονεί τον Ενεργέτη του, κ. **Αθανάσιο Μαρτίνο** που συνεχίζει να το στηρίζει. Χάρis στη δική του συμπαράσταση, το Λ.Ε.Ραφήνας αναπνέει και επιβιώνει.
- Ευχαριστίες οφείλει το Λ.Ε.Ρ. και στον Φοροτεχνικό Γεράσιο Παπαδόπουλο που καλύπτει αφιλοκερδώς τα οικονομικά και φοροτεχνικά του θέματα.
- Το Λ.Ε.Ρ. ευχαριστεί επίσης την κ. **Καίτη Στυροπούλου**, επίτιμο μέλος του και την κ. Άννα Κυριακάκη Συνοδινού που αφιλοκερδώς διδάσκουν ραπτική και κόσμημα σε μαθήτριες του ΛΕΡ.

Το Λύκειο ενίσχυσε οικονομικά:

Κωνσταντίνος Μώρος, Αθηνά Τριβιζά και Σούλα Καράντζαλη εις μνήμην του αδελφού της.

«**Τ' ανάβλημα**»: περιοδική έκδοση του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας. Εθνικής Αντιστάσεως 34, Ραφήνα - τηλ.: 22943 03612 - e-mail: lykellrafinas@gmail.com

Επιμέλεια περιοδικού: Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη
Δημιουργικός σχεδιασμός: Φωτεινή Αλεξιάδου

Ομάδα σύνταξης: Αναστασία Κάλφογλου, Κατερίνα Σιούτα-Παπαδοπούλου, Εύη Γκατσοπούλου, Άννα Ραπτοπούλου, Άννα Κυριακάκη-Συνοδινού, Ελένη Καμάρα, Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη, Αλεξάνδρα Κορδά.

Διανέμεται Δωρεάν

Εξώφυλλο: Δαντέλα με τη βελόνα και το βελονάκι, ένθετη σε κουρτίνα. Έργο Αφροδίτης Βασιλαμαντζή από το Ικόνιο Μικράς Ασίας. Δεκαετία του '30.

Ένα διαφορετικό ταξίδι στην Τρίγλια Βιθυνίας

* ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2018 *

Ένα ταξίδι στην πατρίδα μου την Τρίγλια είναι πάντα μια ευχάριστη και συγκινητική διαδρομή. Αυτή τη φορά το ταξίδι ήταν διαφορετικό. Δεν έμοιαζε με τις σύντομες επισκέψεις της μιας μέρας –των ολίγων ωρών για να είμαι πιο ακριβής– ήταν ένα ταξίδι με τέσσερις διανυκτερεύσεις στην Τρίγλια!

Η άλλη διαφορά ήταν πως αυτό ήταν ένα ταξίδι με στόχους. Η ολιγομελής ομάδα απογόνων Τριγλιανών, έπρεπε να δει, να ερευνήσει, να καταγράψει, να αποτυπώσει, να επαληθεύσει αυτά που είχε ήδη μελετήσει. Το αντικείμενο της μελέτης ήταν τριπλό. Ποιες ήταν οι εκκλησίες και τα μοναστήρια –ακόμα κι αυτά που δεν υπάρχουν πια. Σε ποιες θέσεις βρισκόνταν. Ποια χαρακτηριστικά είχαν; Πού βρισκόνταν τα τοπωνύμια– που είχαν ήδη εντοπισθεί από περιγραφές και αφηγήσεις, τόσο στην πόλη, όσο και στη γύρω περιοχή. Τέλος, τα σπίτια, τα δημόσια κτήρια, τα καφενεία, οι βρύσες κλπ έπρεπε να εντοπισθούν και να αποτυπωθούν.

Η προετοιμασία της ομάδος ήταν επαρκής. Γνωριστήκαμε όλοι μας για πρώτη φορά σε μια ημερήσια συνάντηση στη Νέα Τρίγλια, στο Παράρτημα του Συλλόγου Απανταχού Τριγλιανών, στην αρχή του καλοκαιριού, όπου αναπτύξαμε και τα θέματα των ενδιαφερόντων του καθενός για την Τρίγλια. Ακολούθησαν έντονες συνεργασίες και επικοινωνίες μέσω διαδικτύου και κατέληξαν στην επιτόπια έρευνα και επαλήθευση των όσων επιχειρούσε να προσεγγίσει η ομάδα.

Στην Κωνσταντινούπολη, αφού βγάλαμε μια αναμνηστική φωτογραφία με φόντο τον πύργο του Γαλατά, πήραμε το καταμαράν για τα Μουδανιά.

Μετά από μια σύντομη προγραμματισμένη επίσκεψη στον Δήμαρχο των Μουδανιών, όπου του περιγράψαμε τι θέλουμε να δούμε στην Τρίγλια και μας υποσχέθηκε να μας βοηθήσει όσο μπορεί, φτάσαμε στη Τρίγλια.

Εκεί η ομάδα επισκέφθηκε τον μουχτάρη της Τρίγλιας, Σουλεϊμάν, που πάντα πρόθυμος μας βοήθησε πάρα πολύ στο ταξίδι μας.

Συναντηθήκαμε επίσης με την πρόεδρο του τοπικού Πολιτιστικού Συλλόγου, την κα Σεμιχά. Ο νεοσύστατος τοπικός Πολιτιστικός Σύλλογος οργανώνει δραστηριότητες που προσελκύουν επισκέπτες στην Τρίγλια και ενδιαφέρεται για την τοπική ανάπτυξη και την ιστορία.

Το πρωί ξεκινήσαμε με προσκύνημα στην Παντοβασίλισσα και μετά ακολουθήσαμε το πρόγραμμά μας. Βλέπαμε, σημειώναμε, φωτογραφίζαμε, ανταλλάσσαμε τις σκέψεις μας.

Η έρευνα

Επιμέρους αναζητήσεις, φέρανε αποτελέσματα. Εντοπίσαμε τη θέση του παρεκκλησίου του Αγίου Γεωργίου του Κυπαρισιώτη. Ομοίως, εντοπίσαμε το Σαϊρ αγίασμα σε κοιλάδα κοντά στη μονή Βαθέως Ρύακος. Περάσαμε από όλα τα σημεία που έπρεπε. Το σχολείο, την Μητρόπολη, τον Απ Γιώργη τον Άνω, το παλιό σχολείο, το Μειντάνι, τη μονή Χινολάκκου. Ανακαλύψαμε το ιστορικό καφενείο «Η Κυψέλη», κάναμε κι ένα τρισάγιο στα κοιμητήρια. Κάναμε όλα όσα επιθυμούσαμε. Ενθουσιαστήκαμε από τις «ανακαλύψεις» μας ή την επιβεβαίωση των όσων γνωρίζαμε. Εν κατακλείδι, το ταξίδι μας πήγε πιο καλά από όσο αναμέναμε. Σύμμαχοι στην προσπάθεια αυτή οι κάτοικοι της Τρίγλιας και ο καιρός, με τον ήλιο να στέκεται πάνω από την Τρίγλια, όσες μέρες ήμασταν εκεί.

Το ταξίδι μας δεν σταματά εδώ. Όλα όσα εντοπίσαμε και επιβεβαιώσαμε, θα αποτυπωθούν, ώστε να αποτελέσουν μια βάση γνώσης για μελλοντικούς επισκέπτες που θα ξεκινήσουν να ανακαλύψουν κάτι περισσότερο. Γιατί η πατρίδα μας, η Τρίγλια, κρύβει ακόμη πολλά μυστικά που μας καλεί να τα ανακαλύψουμε και να τα φανερώσουμε!

Το σχολείο του Χρυσστόμου Σμύρνης, στην Τρίγλια, Μ. Ασία

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, εκπαιδευτικός, Πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ.

Ένα συμβολικό ταξίδι στο Αγαθονήσι, στους ακρίτες της νησιωτικής Ελλάδας...

ΙΟΥΛΙΟΣ 2018. Το ταξίδι μας έχει αφετηρία τον Πειραιά και προορισμό το νησί της Σάμου. Η κεφάτη ομάδα του Λυκείου Ελληνίδων Ραφίνας μεταβαίνει από το Πυθαγόρειο στο Αγαθονήσι, νησάκι της άγονης γραμμής, με το ξύλινο καϊκι που σκίζει τα ανήσυχα, βαθιά νερά του Αιγαίου. Θερμό το καλωσόρισμα από τον ιερέα του νησιού και το Δήμαρχο, κύριο Κόττορο.

Με την πρώτη ματιά η κλειστή παραλία του Αγίου Γεωργίου με τα κρυστάλλινα νερά της μας καλεί στη δροσερή αγκαλιά της. Τις στιγμές ξενοιασιάς διαδέχονται οι πιο φορτισμένες συναισθηματικά, πάνω στο στρατιωτικό φυλάκιο, όπου οι σθεναροί Ακρίτες, τα Ελληνόπουλα που υπηρετούν τη θητεία τους και οι αξιωματικοί διαφυλάττουν την ελληνικότητα του Αιγαίου.

Φτάνοντας, όλοι μας, και τα 47 μέλη της αντιπροσωπείας του Λ.Ε.Ρ., με τα στρατιωτικά οχήματα, ευχάριστα πρωτόγνωρη εμπειρία για πολλούς, λάβαμε

τιμητική υποδοχή από τον επικεφαλής λοχαγό και τους στρατιώτες του φυλακίου. Έντονα συναισθήματα πατριωτισμού μας κυριεύουν παρακολουθώντας την τοπογραφική ενημέρωση του νησιού. Τα γνώριμα μικρασιατικά παράλια, μια ανάσα από το νησί, φέρνουν μνήμες σε όλους από τους εκδιωγμένους προγόνους των Ραφηνιωτών, που βρήκαν καταφύγιο στην πόλη μας. Σκηνές από τις εχθρικές προκλήσεις, που αναχαιτίζονται καθημερινά στα γύρω νησάκια, περνούν από μπροστά μας.

Παρατηρώντας από ψηλά τα αρχαιολογικά ευρήματα από τα εργαστήρια πορφύρας (υλικό βαφής χιτώνων από όστρακο), τις χιλιάδες κυφέλες μελισσών, την ακρόπολη του οικισμού, των τειχών του και του νεώριου πολεμικών πλοίων στην περιοχή Καστρακι, θαυμάζουμε τη δραστηριότητα που είχε αναπτυχθεί στη μικρή αυτή κουκίδα στεριάς πριν χιλιάδες χρόνια! Με την ανταλλαγή αναμνηστικών δώρων, αφήσαμε ένα κομμάτι από τις ψυχές μας στο μικρό αυτό «φρούριο» των συνόρων μας.

Το βράδυ της ίδιας ημέρας τα μέλη της αποστολής μας συμμετέχουν στο κορυφαίο πολιτιστικό γεγονός του νησιού. Το 6ο Φεστιβάλ Συνόρων. Η παρουσία μας είναι συμβολική, καθώς επιβεβαιώνει την εθνική ταυτότητα της περιοχής και των ανθρώπων της, ενθαρρύνει και τιμά τους υπερασπιστές των συνόρων μας, ισχυροποιεί τους δεσμούς με τους Έλληνες των «άκρων» της πατρίδας μας.

Με σκηνικό το πρόσφατα εμβολισμένο σκάφος του λμενικού, «Γαύδος» και φόντο την ορχήστρα παραδοσιακών οργάνων στο λιμάνι του νησιού, οι χορευτές μας ενθουσιάζουν με τους μακεδονικούς ρυθμούς, συγκινούν με την τελετουργία των κινήσεων των αγέρω-

χων τσολιάδων και των γυναικών με τις πλούσιες βλάχικες φορεσιές. Γλεντούν με τα χαρούμενα βήματα των κερκυραϊκών χορών, ξεσηκώνουν με το αριστοτεχνικό χασάπικο των νησιωτών μας. Στο τέλος, το σφιχταγκάλισμα του τοπικού πολιτιστικού συλλόγου με την ομάδα του Λ.Ε.Ρ. και τους κατοίκους του νησιού στον κύκλο του χορού αποδεικνύει το ισχυρό

6^ο φεστιβάλ συνόρων

δέσιμο, που αναπτύχθηκε ανάμεσά μας! Το φεστιβάλ ολοκληρώνεται με το γλέντι, που διοργανώνεται στην κοντινή ταβέρνα. Εκεί όλοι ενώνουμε τα εμπειρίες μας μέσα από τους στίχους των παραδοσιακών τραγουδιών, που εναλλάσσονται στα στόματα των νέων και των μεγαλύτερων της παρέας.

Κυριακή μεσημέρι, μετά τη λυτρωτική βουτιά στα δροσερά νερά, δοκιμάζουμε το γευστικό κοκκινιστό

ντόπιο κατσικάκι στην παραθαλάσσια ταβερνούλα. Αποχαιρετούμε το γραφικό, φιλόξενο νησί με τα άσπρα σπιτάκια και τις διαρκώς υψωμένες γαλανόλευκες σημαίες, με επόμενο σταθμό μας την Πάτμο, την «Ιερουσαλήμ» του Αιγαίου, όπου αποτέλεσε κατά τα ρωμαϊκά χρόνια τόπο εξορίας και που απέκτησε «ιερό σκοπό», όταν βρέθηκε εκεί εξόριστος ο Ιωάννης ο Θεολόγος. Ο Ιωάννης, ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού, συνέγραψε εκεί την Αποκάλυψη και το Ευαγγέλιο, τα ιερά βιβλία των χριστιανών και την Καινή Διαθήκη.

Τα βήματά μας οδηγούνται ψηλά, στο σημαντικότερο μοναστήρι του Αιγαίου πελάγους, την επιβλητική ιερά μονή του Αγίου Ιωάννη, που θυμίζει

βυζαντινό κάστρο. Πρωτόγνωρα θρησκευτικά συναισθήματα δημιουργούνται στη μυστηριακή ατμόσφαιρα του μοναστηριού. Μέσα στον ιερό ναό με το χαμηλό φωτισμό και τις επιβλητικές τοιχογραφίες, οι νέοι της ομάδας του Δ.Ε.Ρ. αρχίζουν αυθόρμητα να ψέλνουν κυριεύοντας τις ψυχές όλων μας με θρησκευτικό δέος!

Μια τελευταία βόλτα και περιήγηση στα στενά της Πάτμου μας δίνουν μια εικόνα της κοσμοπολίτικης πλευράς του νησιού. Αργά τη νύχτα μπαίνουμε, πλημμυρισμένοι από εμπειρίες και συναισθήματα, στο πλοίο για την επιστροφή μας στον Πειραιά.

Οι αποσκευές μας είναι «βαρύτερες», αφού έχουν γεμίσει από Ελλάδα, θρησκευτική συγκίνηση, εκτίμηση για κάθε απόμακρη γωνιά της πατρίδας μας, τη θέα της γαλανόλευκης στο στρατιωτικό φυλάκιο, τη ζεστασιά των νησιωτών, τους αυθεντικούς παραδοσιακούς ρυθμούς και χορούς, το σμαραγδί του Αιγαίου, τη λευκή γραμμή του καραβιού στο νερό, που ξετυλίγεται ως τα απέναντι οικεία παράλια... Η ευγνωμοσύνη όλων για την οικογένεια του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας, για το Δ.Σ., τους δασκάλους, τα μέλη που την απαρτίζουν είναι έκδηλη, αφού μας προσφέρουν ξεχωριστά βιώματα, έντονες συγκινήσεις, υψηλά ιδανικά, πολιτισμό και ελληνική ψυχή!

Μικρές ιστορίες από

Βασίλης Νιτσιάκος. Αποσπάσματα αυτοβιογραφικών αφηγήσεων

Η άλλη χάρη - Γ.Ν. ετών 70, 1991 -

Είχε άλλη χάρη η ζωή τότες. Είχαν σειρά ο κόσμος. Ο καθένας με τη σειρά του. Ήξεραν τι ήταν πρέπει και τι δεν ήταν. Ο καθένας στη θέση του. Την κρατούσαν τη θέση. Σέβονταν ο κόσμος. Πώς να στο πω. Υπήρχε σεβασμός. Σειρά, ξέρεις τι θα πει σειρά; Ο καθένας ήξερε τι του μοιαζε. Όλα με την αράδα. Έρχονταν τα πράγματα από μόνα

τους. Κι ήξερε ο κόσμος. Γι'αυτί ήταν αυτί. Με τα χρόνια και με τις ηλικίες. Άντρες, γυναίκες, φτωχοί, πλούσιοι. Ο καθένας με την αράδα του. Τι να σου πω. Τότες εμείς το 'χαμε καμάρι να βγαίνουμε έξω με τους γονείς. Τους είχαμε σαν ίσκιο, πώς να σου πω, απάνω μας. Βγαίναμε στο μεσοχώρι και καμαρώναμε. Αυτά ήταν τότες.

Τώρα τα παιδιά σαν να ντρέπονται, σαν να σιχαίνονται. Πώς να σου πω. Μαθαίνουν γράμματα κι αυτά τα γράμματα τι κάνουν; Γι' αυτό τα μαθαίνουν; Για να ντρέπονται για τους γονείς; Τι είναι τα γράμματα; Τα γράμματα είναι για να κάνουν καλύτερο τον κόσμο. Να σέβεται, να τιμάει, να μιλάει όμορφα. Τι είναι; Να παίρνουν τα μυαλά αέρα. Να φτάνει η φύση στον ουρανό. Να περιφρονάν τον άλλο; Δεν ξέρω. Τι να σου πω. Είχε άλλη χάρη η ζωή τότες. Έβγαιναν οι νύφες μια βδομάδα, κάθε μέρα και το φόρεμα. Ξέραμε ποιες ήταν νύφες καινούργιες ποιες ήταν κορίτσια κι όλος ο κόσμος τις χαιρόνταν. Βγαίναμε έξω να δούμε ποια νύφη περνάει. Μεγάλο πράγμα. Κατάλαβες; Όλα είχαν την αξία τους. Τώρα τίποτα.

Όλο άγχος κι όλο γκρίνια. Ανακατωσούρες. Δεν ξέρεις πως να κάνεις. Πως να φερθείς. Να μιλάς κακό είναι. Και να ακούς και αυτό κακό είναι. Τι να

κάνεις. Από καλό τα κάνεις δεν τα κάνεις από κακό. Και βρίσκεις τον μπελά σου. Άνθρωπος είσαι, μπορείς να κάτσεις έτσι; Να μην μιλάς, να μην κοιτάς, τίποτα. Μακάρι να έκανα μια καλύβα στην άκρη και να κάθομ' εκεί. Έτσι να καμάρωνα τ' αγγόνια μου από μακριά. Είναι ντροπή. Δεν είναι ντροπή; Τι θα πει ο κόσμος. Με

παιδιά μορφωμένα, καθηγητές, νύφες καθηγήτριες, να καταντήσει έτσι; Τι θα πει. Δεν ξέρω. Όμως κι έτσι όλο λόγια ακούς. Όλοι ακούν τι μόνο εγώ; Όλοι, που ν' ακούσεις τις νύφες όταν μαζώνονται όλες μαζί. «Το ούφο το δικό σ'», έτσι η μία, «το ούφο το δικό μ'» έτσι η άλλη. Τι θα πει αυτό το «ούφο» κι γώ δεν ξέρω. Ρώτησα ένα παιδί απ' το γυμνάσιο. Μου είπε κάτι για τον ουρανό κάτι ξωγίνους, κάτι τέτοια. Αυτές λεν τις πεθερές ούφο. Γιατί τις λεν έτσι ούτε γω ξέρω. Δεν πειράζει. Δεν πειράζει, δεν πειράζει, αλλά πού θα πάμε έτσι; θα μας κάψει ο Θεός.

Για νισάνι. Όλα αυτά που γίνονται στον κόσμο, τι νομίζεις, γιατί γίνονται, γιατί δεν υπάρχει σεβασμός. Δεν υπάρχει τάξη. Ταράχτηκε ο κόσμος. Ταράχτηκε, ταράχτηκαν τα θεμέλια. Τι νομίζεις δεν τα βλέπει ο Θεός αυτά; Τα βλέπει γι' αυτό μας τιμωρεί.

Αλλά θα μου πεις ποιος πιστεύει τώρα στο Θεό; Πιστεύει κανένας; Άμα πίστευαν δεν θα γίνονταν κι αυτά. Όλα θα γίνονταν; Θα υπήρχε σεβασμός, θα υπήρχε σειρά. Θα ήταν αλλιώς ο κόσμος, τι να σου πω τώρα. Τώρα... Τότες, είχε άλλη χάρη η ζωή, τότες...

Αναδημοσίευση από το περιοδικό *Ηπειρώτικα Γράμματα*.
Έκδοση νομαρχιακής αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων.
Έτος Α - τεύχος 1

τη μεταπολεμική Ελλάδα

Γράφει η Άννα Πολυχρόνη - Γκουρνέλλου, Οικονομολόγος

Εικόνες ζωής μιας άλλης εποχής

Στο γύρισμα της δεκαετίας του 1950 προς το '60, παιδάκι εγώ τότε σ' ένα χωριό της ορεινής Τριχωνίδας, τη Μόκιστα, σημερινή Αγία Σοφία, ζούσα τις δύσκολες εποχές, που έλεγαν οι μεγάλοι και τις οποίες δεν μπορούσα παρά να τις αποδεχτώ. Η μεταπολεμική μυρωδιά ήταν έντονη και η έλλειψη ρευστού μας δημιουργούσε πολλές δυσκολίες. Αποκλεισμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο, χωρίς ενημέρωση, εφημερίδες, ραδιόφωνο και το σπουδαιότερο χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα. Η μόνη διέξοδος για μένα ήταν το σχολείο και οι φωτισμένοι μας δάσκαλοι. Νεοφύτου, Κουκούνης, Αλεξοπούλου και ο δικός μου αείμνηστος Δημήτριος Χαραλαμπόπουλος ήταν ονόματα που αναφέρονταν με σεβασμό, ως ηρωικές μορφές που πρόσφεραν πάρα πολλά στον τόπο μας.

Ο δάσκαλός μου ο «Κύριος» Χαραλαμπόπουλος ήταν το επίκεντρο της σχολικής μου ζωής, στο μικρό πέτρινο διθέσιο Δημοτικό Σχολείο. Ακούω ακόμη στ' αντιά μου τη στεντόρια μπάσα φωνή του να δίνει παραγγέλματα στη γυμναστική ή να τραγουδάει, για να μας μάθει τους βασικούς παραδοσιακούς χορούς. Ακάματος, φρόντιζε για το σχολείο, τα διοικητικά του καθήκοντα, την ενημέρωση των γονέων. Αλλά και για το σχολικό κήπο έπρεπε να νοιαστεί, να επιβλέπει τις ομάδες των μαθητών που καλλιεργούσαν τμήματα του κήπου ή μάζευαν τα μίλα την εποχή της συγκομιδής, τα αποθήκευαν και εκείνος το χειμώνα τα μοίραζε στο διάλειμμα στους μαθητές. Καμάρωνε για τους μαθητές του και μετά τις απολυτήριες εξετάσεις δεν αποχωρούσε από το σχολείο, αλλά προετοιμάζε τους μαθητές της Στ' τάξης για τις εισιτήριες εξετάσεις στο Γυμνάσιο Θέροντων με ανταμοιβή μόνο την εισαγωγή όλων τους. Του χρωστάω τόσα πολλά!! Σ' ευχαριστώ Δάσκαλε.

Λόγος διδακτικός

Σημαντικό ρόλο στη ζωή μου, παράλληλα με το σχολείο, έπαιξε η οικογένειά μου και κυρίως η μητέρα μου, διότι ο πατέρας μου «έφυγε» το 1957 και με άφησε δέκα ετών. Η μητέρα μου, αναλφάβητη με μεγάλο καμμό, γι' αυτό και με σφοδρή επιθυμία να μάθω γράμματα. Παρότι αναλφάβητη ήταν πανέξυπνη, μόνο που δεν μπόρεσε ποτέ να καταλάβει ή εγώ δεν μπόρεσα να της εξηγήσω τι σπούδαζα. Οικονομικά της έλεγα, αλλά ήταν ευτυχημένη και αρκούσαν ότι σπούδαζα στο Πανεπιστήμιο. Παρά τις κακουχίες και την έλλειψη του πατέρα, εκείνη επέτυχε το σκοπό της. Η σκληρή αγροτική ζωή για την

επιβίωση, ωστόσο, της καλλιέργησε λόγο λακωνικό, απέριττο και αλληγορικό, με τον οποίο συνήθιζε να με νουθετεί και να με προετοιμάζει για να μπω στη ζωή, στον «δρόμο τον καλό», όπως έλεγε. Οι παροιμίες της χαράχτηκαν βαθειά στο υποσυνείδητό μου. Αυτό κάνω κι εγώ τώρα στα παιδιά μου και στα εγγόνια μου. Όταν λοιπόν ήθελε να υποτιμήσει κάποιον έλεγε: «**Σαν τέτοια τέτοια λάχανα σαν τέτοιες ραπανίδες έχω κι εγώ στον κήπο μου 45 ρίζες**». Ήταν πρωινός τύπος ανθρώπου. Η μέρα της άρχιζε στις τρεις τη νύχτα. Έπρεπε, φεύγοντας για τα χωράφια να ετοιμάσει το φαγητό και το ψωμί

της ημέρας, αλλά και το πρωινό για τα παιδιά, τραχανά, χυλοπίτες, τηγανίτες, κατσικίσιο γάλα με ψωμί. Βλέπετε δεν υπήρχαν χρήματα, για να αγοράσω δεκατιανό στο σχολείο. Στη διαμαρτυρία μου για το πρωινό ζύτηνμα, με παρέπεμπε στο δεκάλογο ευθυνών και υποχρεώσεων που είχε εμπνευστεί και με κατακεραύνωνε: «**Όσο βοηθάει η νύχτα κι η αυγή, δεν βοηθάει η μάνα κι η αδελφή**». Στα χνάρια της βάδισα κι εγώ, όταν δημιούργησα οικογένεια. Να και μια συμβουλή να μην ασχολούμαι και να μην περιπαίζω κανέναν, γιατί: «**Εγώ γελάω με τους 12 και οι 13 με μένα**». Πώς να μου πει ότι στη ζωή μου θα πρέπει να βασίζομαι στις δικές μου δυνάμεις; «**Αν δεν φτάνεις να ξυστείς, μην περιμένεις να σε ξύσει ο άλλος**».

Ο πατέρας μου, παρά την πρόωγη απώλειά του, παρέμεινε εμβληματική μορφή για όλους μας. Το προσωνύμιό της οικογένειάς του ήταν «Λαναράδες» και προέκυψε από το επάγγελμά τους. Τα αδέρφια Χρήστος, Λευτέρης και Νίκος έφτιαχναν χτένια για τον αργαλειό που είχε κάθε σπίτι και λανάρια, με τα οποία οι γυναίκες το χειμώνα αφράτευαν το μαλλί. Το έκαναν «τουλούπα», ώστε να μπει στη ρόκα και να γίνει νήμα. Το καλοκαίρι έκοβαν τα καλάμια σε πολύ λεπτά τεμάχια, κέρωναν το νήμα, ανάλογα με το υφαντό που προοριζόταν και δημιουργούσαν τα χτένια. Τα λανάρια ήταν πιο απλή υπόθεση. Το Σεπτέμβριο ο πατέρας μου και οι θείοι μου φόρτωναν το εμπόρευμα στο άλογο και για ένα μήνα ταξίδευαν στις αγορές. Πωλούσαν με ανταλλαγή, με αγροτικά ή κτηνοτροφικά προϊόντα κι έτσι επιβιώναμε μαζί με ό,τι παρήγαγε η οικογένεια από τα δικά της κτήματα. Εικόνες ζωής και αναμνήσεις από μια άλλη εποχή, που γαληνεύουν σήμερα την ψυχή μου. Χάσμα γενεών το είπαν οι σύγχρονοι και πώς να μην είναι έτσι, αν σκεφτεί κανείς ότι ζούμε στην απόλυτη τεχνολογική φάση της ζωής μας. Άραγε πότε ήταν καλύτερα;

Γράφει η δημοσιογράφος Ελένη Καμάρα

Ακρίτες της πίστης

Η κορυφογραμμή της Σίφνου είναι όλη μια εκκλησιά. Κάθε εκκλησιά κι ένα θαύμα, κάθε ξωκκλήσι και κελάκι, με πιστό διακονητή του, τον «πανηγυρά». Οι πανηγυράδες της Σίφνου, είναι οι ακρίτες της πίστης του νησιού. Φυλάνε και συντηρούν ευλαβικά τις 240 εκκλησιές, που έγιναν προσκέφαλο για τις εικόνες των αγίων τους. Πότε στους βράχους με τα θαλασσινά περάσματα απ' τις κοφτές πλαγιές του Αγίου Συμεών ως τη Χερρόνησο και πότε στα ορεινά σταυροδρόμια της ενδοχώρας, σε σημεία δύσβατα που τα φτάνει μόνο η πίστη.

«Πανηγυρά σε κάνει η ευσέβεια», ακούω την Ουρανία Καλογήρου, λογοτέχνη και εκδότρια της αρχαιότερης εφημερίδας των Κυκλάδων «Σίφνος», με έτος ίδρύσεως 1880 στην Πόλη, που συνεχίζει την οικογενειακή παράδοση. Καθισμένη στο ασβεστωμένο μανträκι με το κιλίμι έξω από το εκκλησιάκι του αγίου Σάββα στον Αρτεμώνα, όπου στις 27 Αυγούστου πανηγυρίσαμε την εικόνα του αγίου Φανουρίου, ψιθυρίζει νοσταλγικά αγναντεύοντας το λιμάνι στις Καμάρες, «η ψυχή μου μένει σκλάβο στην πεντζούλα του άη Σάββα». Είναι του ποιητή μας Θεοδόση Σπεράντζα. Ο πανηγυράς, λέει, έχει την ευλογία του Αγίου όλο τον χρόνο, Το έθιμο κρατάει από αιώνες και είναι οικογενειακή υπόθεση. «Οι οικογένειες έταξαν στον άγιο, έχτιζαν μια εκκλησιά, αναλάμβαναν τη φροντίδα της και στη χάρη του τον πανηγύριζαν. Έτσι επιβίωσαν. Είναι τιμή για τον πανηγυρά να φυλάει το εικόνημα στο σπίτι του, ν'ανάβει το καντηλάκι, να κάνει παράκληση για βοήθεια. Έχουν προβλήματα οι άνθρωποι και υγείας και ζωής».

Σε αυτή την γειτονιά του Αιγαίου, με τις βαθιές ρίζες στην αρχαιότητα, η ορθοδοξία άνθησε στη ψυχή των Σιφνίων από τον 2ο με 3ο αιώνα. Παρά την ασφυκτική πίεση της Γαλινοτάτης και τις προσπάθειες εκλατινισμού στα χρόνια της Φραγκοκρατίας, εν τούτοις το θρησκευτικό φρόνημα, η γλώσσα και η παράδοση διατηρήθηκαν ζωντανά. Όταν το 1537, η Σίφνος πέρασε στους Τούρκους «ανέκτησε» τη θρησκευτική της ελευθερία. Ιστορικά παράδοξο, αλλά μέσα στην καρδιά της τουρκοκρατίας, η ορθόδοξη εκκλησία της Σίφνου κατόρθωσε να ιδρύσει πάνω από σαράντα ενοριακούς ναούς, που ήταν και μικρά σχολεία για τους τέσσερις χιλιάδες ορθόδοξους κατοίκους της.

Η μορφή που κυριάρχησε εκείνη την περίοδο, 17ος αιώνας, ήταν ο ζάπλουτος μεγαλέμπορος και φανατικός ορθόδοξος Βασίλης Λογοθέτης. Στα

πενήντα χρόνια της πολυχιδούς δράσης του, έθεσε τις βάσεις για την οικονομική και πνευματική ανάπτυξη της κοινωνίας του νησιού. Ενίσχυσε την ανέγερση μοναστηριών και δημιούργησε ένα πνευματικό φυτώριο φωτισμένων δασκάλων, με κορωνίδα την ίδρυση του «Κοινού Παιδευτηρίου του Αρχιεπελάγου» στο Μετόχι του Παναγίου Τάφου, από το οποίο αποφοίτησαν προσωπικότητες της ελληνικής αναγέννησης.

Διώξεις και θαύματα

Η άνθηση αυτή, όμως σμιλεύτηκε από τα δεινά της σκληρής δουλειάς και των κατατρεγμών. Κουρσαρικές επιδρομές, διώξεις των Φράγκων, σφαγές από τους Τούρκους, θεομηνίες. Ένα πικρό χρονικό που παραδίδεται στην ιστορία από τους πονεμένους νησιώτες, μέσα από επιγραφές και χαραγμάτα σε τοίχους, εκκλησιές, κίνους, προστατευμένα ανάμεσα στις θολωτές στοές, τις λότητες και τα κολλημένα κτίσματα της παλιάς πρωτεύουσας του νησιού, του Κάστρου και σε κελάκια μοναστηριών. Γράφει ο άγνωστος Σιφνιός: «1537. Ο Βαρβαρόσας ρήμαξε τα νησιά μας», «1704. «Οι Τούρκοι σφάζουν». Στη μονή Φυρόγια χαράζει ο καλόγερος: «Οι Φράγκοι θέλουν να μας ξομάσουν, 1615». Στη μονή Χρυσοστόμου, σε κελί: «Μάχες στο Κάστρο. Ηκετικός δέομαι, 1640». Οι ευσεβείς Σιφνιοί αναζητούν στην πίστη τους προστασία από τις διώξεις και την ταπείνωση. Τα θαύματα των αγίων συνδέονται από τότε με την ιστορία κάθε εκκλησιάς που στολίζει το ανάγλυφο του νησιού.

Με σιφνέικη καταγωγή, ο Δημήτρης και η Αγγελική Παραμπότα συνεχίζουν την οικογενειακή παράδοση του πανηγυρά τα τελευταία τριάντα χρόνια. Καθώς στολίζει με λουλούδια αμάραντου το εικόνημα του αγίου Φανουρίου, που αργότερα, ο ίδιος θα το μεταφέρει στα χέρια έως την εκκλησία, εξηγεί ότι το

της Σίφνου

έθιμο είναι μοναδικό σε όλη την Ελλάδα και συνδέεται με την ανάγκη να διασωθούν τα κειμήλια και οι θησαυροί των εκκλησιών στο πέρασμα του χρόνου. «Ο Άγιος ζει μέσα στην οικογένεια και δίνει νόημα στην καθημερινότητά μας». «Όλοι στην οικογένεια ζούμε γι' αυτόν την στιγμή», συμπληρώνει η Αγγελική Παραμποτά. «Ταξιδεύουμε» στο σπίτι μας το εικόνισμα του αγίου και το φυλάμε σε περίοπτη θέση όλο το χρόνο. Την ημέρα που το παραδίδουμε στον επόμενο πανηγυρά, συμφωνούμε και τη σειρά της επόμενης διαδοχής».

Το έθιμο

Ο ρόλος της Γεωργίας Ατσαίου είναι καθοριστικός σε αυτή τη διαπραγμάτευση. Γέννημα θρέμα του Αρτεμώνα, φροντίζει για τις ανάγκες της εκκλησίας του αγίου Σάββα και από τα κιτάπια της κρέμονται κυριολεκτικά οι υποψήφιοι πανηγυράδες. «Εγώ κρατώ τη λίστα με τις ημερομηνίες», λέει με επίγνωση και κοφτά. Οργανώνουμε τις λειτουργίες παραμονή κι ανήμερα, με αρτοκλασίες, προσφορές, λάδι και κρασί, καθαριότητα του ναού, άσπρισμα της αυλής, στολίζουμε με σημαίες, λουλούδια και ό,τι άλλο προσφέρει το βαλάντιο του πανηγυρά. Στα μεγάλα πανηγύρια, όπου υπάρχει χώρος για μεγάλη τράπεζα, της αγάπης όπως λέμε, φτιάχνουμε σιφνέικη ροβυθάδα και κοκκινιστό κρέας με μακαρόνια και ντόπιο τυρί μανούρα. Εάν είναι μικρή η εκκλησία, τότε ετοιμάζονται μεζέδες τοπικοί με κρασί».

Από τον Αρτεμώνα ως το ξωκκλήσι του αγίου Σάββα είναι περίπου μισή ώρα ανφορικός ποδαρόδρομος. Ο πανηγυράς μας με την ανθοστόλιστη εικόνα του αγίου Φανουριού, προπορεύεται. Οικογένεια και φίλοι ακολουθούμε και στο πρώτο σταυροδρόμι ενώνονται μαζί μας ο παπα Αποστόλης με τον ψάλτη. Πλέκουμε τις κουβέντες μας και σχολιάζουμε τη μαεστρία των μαστόρων που ταίριαξαν τόσο αρμονικά και μερακλίδικα την πέτρα και το χρώμα σε ένα απλό καλντερίμι με μικρή κίνηση. Αυτά τα μονοπάτια είναι έργα τέχνης και δεν πρέπει να εγκαταλειφθούν. «Η Σίφνος μας είναι ένα έργο τέχνης», λέει ο παπα Αποστόλης. Τα παλιά χρυσωρυχεία έχουν αφήσει τη λάμψη τους στην τοπική πέτρα και στην αίγλη του νησιού. Ναι, αλλά τόσα πολλά ξωκκλήσια... «Τόσο βαθιά είναι η πίστη και δείτε πόσο όμορφα αγγίζουν το τοπίο».

Εαγναντεύουμε τις σημαιούλες του άπ Σάββα. Όλα γιορτινά, το παγκάρι στην είσοδο αριστερά μας καλωσορίζει και η πεντακάθαρη αυλή οδηγεί το μάτι μας στα χρώματα του δειλινού που καρφώνονται στο λιμάνι και σου κόβουν την ανάσα. Η εικόνα του αγίου Φανουριού στέκει επίσημα στο κέντρο της αυλής και οι παρακλήσεις των πιστών την αγκαλιάζουν με συγκίνηση, ενώ οι ψαλτάδες διασταυρώνουν με στόμφο τους ύμνους του πανηγυρικού εσπερινού.

Οι άνθρωποι μοιράζονται τις στιγμές τους με χαμόγελα, διάχυτη ευφορία, ευχές στην υγεία του πανηγυρά, κεράσματα και το σιφνέικο χιούμορ να κεντάει, «...πάτερ μου, μη μου πλαγιάξεις τους ήχους», «κι εσύ ψάλτη μου, μη μου τους τραβάς!». Το τραγούδι και ο χορός έλειψαν φέτος. Το περίφημο σιφνέικο τακίμι με λαούτο και βιολί, σήησε μετά τις 23 Ιουλίου και τη φονική πυρκαγιά στο Μάτι. «Σε κανένα πανηγύρι δεν έπαιξε όργανο. Οι καπνοί και τα αποκαϊδία έφτασαν ως εδώ. «Εφυγαν» άνθρωποι»,

μονολογεί ο κυρ Αντρέας, ο ψάλτης. Ανήμερα της γιορτής, η εικόνα επιστρέφει στην εκκλησία, όπου μετά τη λειτουργία τελείται δέσπη για την παράδοση στον επόμενο πανηγυρά. Με ευχές για το καλοτάξιδο της εικόνας στα νέα χέρια, προσφέρονται κεράσματα αλμυρά και γλυκά.

Η μεγαλύτερη γιορτή του νησιού είναι το πανηγύρι της Παναγίας της Χρυσοσπηγής, της πολιούχου Δέσποινας της Σίφνου, που πανηγυρίζει την ημέρα της Αναλήψεως. Η εικόνα της Παναγίας φυλάσσεται στο ναό της ενορίας του πανηγυρά και όχι στο σπίτι του. Ανήμερα της γιορτής ταξιδεύει μέχρι το λιμανάκι του Κάστρου, τα Σεράλια και από εκεί λιτανεύεται στις ενορίες του νησιού.

Πνευματική κληρονομιά

Η σύγχρονη Σίφνος, πάντα αρχοντική, ζει τη συνέχειά της μέσα από την αύρα της ιστορίας και των δυναμικών προγόνων της. Για τον παρατηρητή, η εισβολή των νέων πθών, ο τουρισμός και το κυνήγι του χρήματος, ο καταναλωτισμός δεν άφησαν αδιάφορη τη σιφνέικη ζωή. Ωστόσο, η θρησκευτική και η πνευματική κληρονομιά της παραμένει ένα ισχυρό κεφάλαιο στην κοινωνία του νησιού. Η Λογοτεχνική Σχολή της Σίφνου προσέφερε στην ελληνική Παιδεία και τον Πολιτισμό συγγραφείς, ιστορικούς, νομομαθείς, καλλιτέχνες, δημοσιογράφους, εκδότες, λαογράφους, κορυφαίους ποιητές. Πολλά από τα πνευματικά δημιουργήματα των Σιφνίων διασώθηκαν χάρη στα χειρόγραφα βιβλία, τους περιφήμους «Κώδικες». Γύρω από το διδάσκαλο και λογιώτατο Παρθένιο Χαϊρέτη (17ος αιώνας) συγκεντρώθηκε ένας αριθμός νέων, με αγάπη στα γράμματα, οι οποίοι με την καθοδήγησή του αποτέλεσαν την «Σχολή Κωδικογράφων». Σε έναν από τους κώδικες, που διασώζεται στο Λαογραφικό Μουσείο της Σίφνου, ο Χαϊρέτης διηγείται τα θαύματα της Παναγίας Χρυσοσπηγής, της σεπτής Μητέρας της Σίφνου.

ΠΗΓΕΣ:

- Σιφνιακά, επιτελής ιστορικής ύλης της Σίφνου, Σ.Μ. Συμεωνίδη
- Χαραγμένες ενθυμώσεις στη Σίφνο, Ηλίας Βενέζης

Επιμέλεια. Θεμιστοκλής Λαζαράς, μαθητής Γ τάξης Γενικού Λυκείου Ραφίνας

Το Ασκηταριό της Ραφίνας

το χρονικό μιας ανολοκλήρωτης ανασκαφής
και ο αρχαιολόγος Δημήτρης Θεοχάρης

Ψηλά, πάνω από την όμορφη παραλία Μαρίνες της Ραφίνας στέκει ένας ξεχασμένος αρχαιολογικός τόπος, στοιχειωμένος στο χώρο και το χρόνο. Είναι το Ασκηταριό, προϊστορικός οικισμός, πρωτοελλαδική Ακρόπολη. Ονομάστηκε Ασκηταριό πολύ αργότερα, όταν ασκήτευε εκεί ένας μοναχός από το Μοναστήρι Νταού Πεντέλης. Υπάρχει ακόμη στο βράχο η σπηλιά, το κελί του γέροντα...

Το 1954 ξεκίνησε στο χώρο του Ασκηταριού η αρχαιολογική ανασκαφή του Δημήτρη Ρήγα Θεοχάρη, που όμως δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Συνεχίστηκε το 1955 και κάπου εκεί έλαβε προσωρινά τέλος. Αυτή η προσωρινή διακοπή κρατά πάνω από εξήντα χρόνια.

Ο Δημήτρης Θεοχάρης, ο φιλόδοξος αρχαιολόγος από τη Σκύρο, ξεκίνησε το ανασκαφικό του έργο στη Ραφίνα το 1951. Το ταλέντο του στην εύρεση αρχαιολογικών τόπων ήταν μοναδικό. Στη Ραφίνα βρίσκει τον πρωτοελλαδικό οικισμό πάνω από το λιμάνι και τα χαλκουργεία της παραλίας. Σε οποιαδήποτε άλλη χώρα της Ευρώπης η Πολιτεία θα στεκόταν αρωγός στο έργο του. Εδώ τα προσκόμματα ήταν πολλά και έφτασαν το 1953 στη διακοπή της ανασκαφής. Ο φόβος των ντόπιων για ενδεχόμενη επέκταση του έργου,

που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τα σπίτια τους, προκάλεσε την παρέμβαση της Πολιτείας και την διακοπή του. Ήταν τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '50. Δύσκολες εποχές! Λίγα χρόνια μετά τη λήξη του μεγάλου πολέμου και του εμφυλίου που ακολούθησε. Δεν μπορεί κάποιος σήμερα να καταλάβει γιατί σταμάτησε η ανασκαφή, αλλά τελικά σταμάτησε...

Ο Δημήτρης Θεοχάρης απογοητεύθηκε, αλλά δεν

το έβαλε κάτω. Το ένστικτό του τον οδήγησε δύο χιλιόμετρα νοτιότερα του λιμανιού της Ραφίνας, στον βράχο του Ασκηταριού. Και εδώ θα δικαιωθεί απόλυτα για μία ακόμα φορά. Οι δυσκολίες όμως αποδείχθηκαν τελικά ανυπέρβλητες.

Η μετάθεσή του στη Θεσσαλία άνοιξε διάπλατα την πόρτα για την καταξίωσή του στην αρχαιολογική έρευνα. Το Ασκηταριό όμως, με τα ερείπια, θεμέλια των σπιτιών του, που πρέπει να ήταν κατοικίες των χαλκουργών των εργαστηρίων της παραλίας της Ραφίνας, με το τείχος του και το νεκροταφείο του, το Ασκηταριό της Ραφίνας, ακόμα περιμένει τη δικαίωσή του....

Ας αφήσουμε τον ίδιο τον αρχαιολόγο να μας περιγράψει τα ευρήματά του, τις ελπίδες του, αλλά και τους φόβους του...

1955: ΡΑΦΗΝΑ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΑΡΑΦΗΝΙ

του Δημήτρη Ρήγα Θεοχάρη

«Αι από πενταετίας συνεχιζόμεναι ανασκαφαί της Αρχαιολογικής Εταιρείας εις την παραλίαν της Ραφίνας εν Αττική (Πρβ. ΠΑΕ 1951, 77 εξ., 1952, 129 εξ., 1953, 105 εξ., 1954, 104 εξ.) απέβλεψαν και εφέτος κατά κύριον λόγον εις την έρευναν της Πρωτοελλαδικής ακροπόλεως του «Ασκηταριού», δύο χιλιόμετρα προς Νότον της Ραφίνας.

Δοκιμαστική ανασκαφή κατά ΝΑ. άκρον της κωμο-

πόλεως, απεκάλυψε λείψανα πρωτοελλαδικών οικημάτων. Ο χώρος της ανασκαφής ολίγον απέχει της θέσεως του εν τη παραλία ανασκαφέντος παλαιότερου χαλκουργικού εργαστηρίου. Κείται όμως οπωσδήποτε μακράν του ύπερθεν του λιμέ-

στη Ραφήνα

νος της Ραφήνας γιλόφου, όστις επέιχε προφανώς την θέσιν ωχυρωμένης ακροπόλεως του συνοικισμού.

Η επίχωση ενταύθα ήτο εξαιρετικώς αβαθής και οι τοίχοι των οικημάτων δεν διετηρήθησαν επαρκώς.

Εις το κέντρον του θαλάμου ΠΕ ΙΙΙ οικήματος ευρέθη εμπειπηγμένον εντός του δαπέδου πλάθανον, ήτο πηλίνη αφιδωτή κατά το εν άκρον λεκάνη, κοσμουμένη κατά το πλατύ χείλος διά σειράς εμπιέστων αντικορύφων τριγώνων. Όμοιον πλήρες δείγμα ευρέθη εντός του θαλάμου της Οικίας Ε του Ασκηταριού εις την αυτήν θέσιν. Η λεκάνη και το περι αυτήν δάπεδον παρουσιάζουν ίχνη πυρακτώσεως, ώστε είναι βέβαιον ότι ως **εστία** ή πύραυλον εχρησιμοποιείτο.

Περί την εστίαν ταύτην ευρέθησαν τμήματα πολλών αγγείων, μεταξύ των οποίων και τινά οπωσδήποτε πλήρη, ως εν **τήγανον** (pan), εις **αμφορεύς**, μία **φιάλη**, επί πλέον δε και δύο ιδιόρρυθμα εγχάρακτα πήλινα **σφονδύλια**. Εκ των λοιπών ευρημάτων πρέπει να μνημονευθούν λίθινον πώμα, φέρον απόφυσιν τετρημένην, τμήματα λιθίνης μήτρας διά την έγχυσιν χαλκού και σκωρία χαλκού.

Εντός άλλου παρακειμένου στενομήκουσ δωματίου ευρέθησαν τμήματα μεγάλων **πίθων**, και εν άρτιον **πήλινον χωνίον** διά την χύσιν του χαλκού.

Είναι προφανές ότι εντός των οικημάτων αυτών διέμενον οι χαλκείς των εν τη παραλία εργαστηρίων».

ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ

«Το τείχος του οχυρωματικού περιβόλου, όστις κατά την τελευταίαν φάσιν της ζωής του συνοικισμού ησφάλιξε την μόνην ευπρόσβλητον δυτικήν πλευράν της ακροπόλεως, απεκαλύφθη ήδη συνεχές τμήμα μήκουσ 32 μ. Εις άλλα σημεία, κατά μήκουσ της δυτικής πλευράς ανεσκάφησαν μεμονωμένα μικρά τμήματα του περιβόλου, εις εν δ' εξ αυτών παρατηρήθη άνοιγμα, δυνάμενον να ερμηνευθή ως **πύλη του τείχους**. Το πάχος του λίθινου θεμελίου του τείχους υπερβαίνει πολλαχού τα 2.50 μ., το δε ύπος αυτού φαίνεται ότι αρχικώς θα έφθανε τα 3 περίπου μέτρα. Δυστυχώς δεν σώζονται επι υπολείμματα του θεμελίου».

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ

«Το Νεκροταφείον του πρωτοελλαδικού συνοικισμού του Ασκηταριού ανεκαλύφθη εφέτος επί της χαμηλής άκρας του ακρωτηρίου, ανατολικώς της ακροπόλεως. Δυστυχώς ο χώρος ούτος είχε ναρκοθετηθή κατά την διάρκειαν της εχθρικής κατοχής και επειδή, παρά την άρσιν των ναρκοπεδίων, η ανασκαφή ήτο επικίν-

δυνος, περιορίσθη εις επιφανειακάς μόνον έρευνας.

Εις πλείστα σημεία διακρίνονται και επί της επιφανείας λείψανα τοιχαρίων, ανηκόντων εις **τάφους**, ενιαχού δε και οστά, ως και τεμάχια τηγαννοειδών σκευών (frying-pans), τυπικών **κτερισμάτων** των πρωτοκυκλαδικών και πρωτοελλαδικών τάφων.

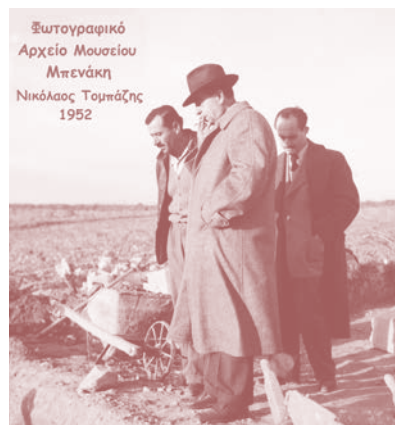
Ελπίζω ότι εις το μέλλον θα δυνηθώ ν' ανασκάψω και το νεκροταφείον του σπουδαιοτάτου αυτού προϊστορικού συνοικισμού, του οποίου μόνον τότε θα ολοκληρωθή η έρευνα.

Ταφαί παιδών παρατηρήθησαν εντός της ακροπόλεως. Παρά τον δυτικόν τοίχον του δωματίου 28 της οικίας Ε ευρέθησαν επί του πλακοστρώτου δαπέδου κεκαλυμμένα υπό τεμαχίων μεγάλου πίθου τα **λείψανα σκελετού διετούς παιδός**. Οι πόδες του νεκρού ήσαν συνεσταλμένοι, αι δε χείρες έκειντο επί του τραχήλου. Εντός δοκιμαστικής τάφρου κατά το κέντρον της ακροπόλεως παρατηρήθησαν επίσης λείψανα σκελετού παιδός».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

«Και εκ των μέχρι τούδε αποτελεσμάτων των ανασκαφών εις την περιοχίν της Ραφήνας συνάγεται, ότι η θέσις αυτή **υπήρξεν εν των σπουδαιοτέρων κέντρων του πρωτοελλαδικού πολιτισμού εν Αττική**. Ιδίως η ευτυχής διατήρησις μιας ωχυρωμένης ΠΕ ακροπόλεως εκτάσεως πέντε τετραγωνικών χιλιομέτρων –ενός πλήρους συνοικισμού της περιόδου–, παραλλήλως προς τον ασυνήθη πλούτον των κεραμικών ευρημάτων, θα προωθήση σημαντικώς τας γνώσεις ημών περί της ΠΕ Περιόδου εν Αττική. Η ακρόπολις του Ασκηταριού παρέχει σαφίν τον τύπον ωχυρωμένου πολιτισματος της Αρχαιοτέρας περιόδου της Εποχής του Χαλκού και δεικνύει ποία θα ήτο η μορφή της Ακροπόλεως των Αθηνών κατά την εποχίν αυτήν. Αλλά και προβλήματα ως η υποδιαίρεσις της ΠΕ Περιόδου εν Αττική και η χρονική κατάταξις της κεραμικής αυτής φαίνεται ότι θα εύρουν την λύσιν των εκ της ανασκαφής ταύτης, η οποία είναι ανάγκη να συνεχισθή μέχρις ολοκληρώσεως.

Παραλλήλως όμως είναι εξαιρετικώς επείγουσα η διασφάλισις των λειψάνων διά της εξαγοράς ή απαλλοτριώσεως της εκτάσεως της ακροπόλεως, διότι η γενομένη κήρυξις του χώρου ως αρχαιολογικού δεν αποτελεί επαρκή προστασίαν».

Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη
Νικόλαος Τομπάζης
1952

Γράφει η Σωσώ Λέου, Γεν. Γραμματέας Α.Ε.Ρ.

Η φονική πυρκαγιά στο Μάτι και στη Ραφήνα

* Προσωπική Μαρτυρία *

Ποιος περίμενε μια τέτοια συμφορά
κατακαλόκαιρο;

Σ' έναν τόπο ευλογημένο από τη φύση.

Σε μια θάλασσα που στραφτάλιζε φιλήδονη τα
γαλαζοπράσινα νερά της, κάτω από έναν ήλιο
ολόλαμπρο που την αγκάλιαζε με θέρμη.

Στους καταπράσινους πευκώνες, που βούλια-
ζαν μέσα στη καλοκαιρινή ραστώνη ναυελικά,
περιμένοντας να ημερέψει η κάψα του μεσημε-
ριού, για να ρουφήξουν τη δροσιά της αποκα-
μωμένης μέρας, την ώρα που την διαδέχεται το
σούρουπο.

Στους ανθρώπους, που απολάμβαναν ανυποψί-
αστοι την ανέμελη καθημερινότητά τους.

Ένας τρελός άνεμος και μια σπίθα έφτασε για
να γίνει το κακό. Πυκνός καπνός σκέπασε τον
καθαρό ουρανό.

Οι φλόγες τεράστιες, βιαστικές, καταπίνουν
ό,τι βρίσκουν στο πέρασμά τους. Ανθρώπους,
δάσος, σπίτια.

Η θάλασσα μοναδικός δρόμος διαφυγής, θολό
καζάνι που βράζει και υγρός τάφος για πολλούς.

Η κόλαση επί της γης!

Δύσκολα οι λέξεις μπορούν να περιγράψουν όσα
ζήσαμε τις τραγικές εκείνες ώρες της 23ης Ιουλίου
2018, τις ώρες της μεγάλης πυρκαγιάς.

Το Μάτι, το Κόκκινο Λιμανάκι, ο Νέος Βουτζάς -αυτός
για πολλοστή φορά- οι
περιοχές περιμετρικά
του κεντρικού οικισμού
της Ραφήνας, ο Άγιος
Νικόλαος, το σύμβολο
της πόλης μας, όχι το
εκκλησάκι ευτυχώς,
έγιναν παραανάλωμα.
Οι τεράστιες φλόγες
έφτασαν σχεδόν μέχρι
το λιμάνι και αν ο άνε-
μος δεν μας έκανε τη
χάρη να κοπάσει ίσως
θρηνούσαμε το τέλος
της μικρής μας πόλης.

Ανήμεροι παρακολουθήσαμε τη φωτιά, σπρωγμένη
από ισχυρές ριπές αέρα να στροβιλίζεται με μανία και
να ορμάει ασυγκράτητη προς όλες τις κατευθύνσεις.
Τη βροχή από τα φλεγόμενα αποκαΐδια να κατακάθο-
νται παντού δημιουργώντας νέες εστίες. Τα πυρακτω-
μένα κουκουνάκια, οβίδες πραγματικές, να εκσφενδο-
νίζονται με δύναμη, μεταφέροντας ταχύτατα το πύρινο
φορτίο τους σε μακρινές αποστάσεις.

Το χρώμα της φύσης γύρω μας άλλαξε. Μαύρος καπνός
σκέπασε τα πάντα, η αναπνοή δυσκόλεψε, ανέβηκε η
θερμοκρασία του περιβάλλοντος, νιώσαμε την ανάσα
της φωτιάς πάνω μας. Η μέρα αυτή σημάδεψε ανεξίτη-
λα τη ζωή μας, την ψυχή μας, τον τόπο μας.

Σήμερα, πέντε μήνες μετά, τα θλιβερά κουφάρια των
σπιτιών, αποθέτες οικογενειακών αναμνήσεων των
ανθρώπων τους, καπνίζουν ακόμα. Οι μαυρισμένοι
σκελετοί των δένδρων βουβά μαρτυρούν την τραγωδία.

Οι κραυγές της απόγνωσης νωπές, νωπό το κλάμα
των παιδιών και των ανήμπορων ανθρώπων που κάπ-
καν εγκλωβισμένοι στην πύρινη λαίλαπα. Σχεδόν 100
τα αθώα θύματα.

Αλληλεγγύη στους πληγέντες

Φτωχά τα λόγια της παρηγοριάς. Το μυαλό δεν είναι
αρκετό για να χωρέσει μια τέτοια τραγωδία. Η αγκαλιά
όμως και η σκέψη των ανθρώπων, όσων επιβίωσαν
αλλά και όσων είδαν και ένιωσαν από μακριά την
τραγωδία, μεγάλη. Η αλληλεγγύη που εκδηλώθηκε

από τις πρώτες κιόλας
ώρες μετά τη φωτιά
ήταν μεγαλειώδης. Ένα
μεγάλο δίκτυο αλληλο-
βοήθειας και προστα-
σίας για τους ανθρω-
πους που έχασαν αγα-
πημένα πρόσωπα και
τους κόπους μιας ζωής
ξεδιπλώθηκε στην
περιοχή μας. Εκατο-
ντάδες εθελοντές, νέοι
αλλά και μεγαλύτεροι,
κοινωνικές οργανώσεις,

ημέρα μνήμης

δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς έσπευσαν και έδωσαν μεγάλη μάχη για να απαλύνουν τον πόνο των ανθρώπων σε υλικό και ηθικό επίπεδο. Ο Δήμος μας επίσης, καθώς και το προσωπικό του έδωσαν τον καλύτερό τους εαυτό.

Στην μεγάλη αυτή προσπάθεια το Παράρτημα του Λυκείου Ελληνίδων Ραφίνας στάθηκε από την πρώτη στιγμή δίπλα στους πληγέντες. Πολλά μέλη μας και μέλη του ΔΣ συμμετείχαν στις εθελοντικές δομές που έστησε ο Δήμος για την εξυπηρέτηση των ανθρώπων που χρειάζονταν βοήθεια. Οι δάσκαλοι του χορευτικού μας προσέτρεξαν άμεσα κι αυτοί με τρόφιμα και άλλα χρήσιμα υλικά, από τις περιοχές μόνιμης κατοικίας τους.

Με πρωτοβουλία του ΔΣ συγκεντρώσαμε και προσφέραμε χρηματική βοήθεια σε οικονομικά αδύναμες πυρόπληκτες οικογένειες και γενικά βάλαμε κι εμείς το λιθαράκι μας στη μεγάλη εθελοντική προσπάθεια υποστήριξης των συμπολιτών μας.

Μετά από μια τόσο μεγάλη καταστροφή οι άνθρωποι θέλουν να νιώσουν την ελπίδα της αναγέννησης. Την ελπίδα αυτή τη βλέπουμε πάλι να φυτρώνει ανάμεσα στους καμένους κορμούς και το μαυρισμένο χώμα. Δειλά δειλά η μικρή βλάστηση έχει ήδη κάνει την εμφάνισή της. Το δάσος χρειάζεται βέβαια χρόνια για να ξαναγίνει. Ας ελπίσουμε ότι οι άνθρωποι θα το αφήσουν.

Ρέκβιερ για ένα χαμένο παράδεισο

* Φωφώ Κεχαγιόγλου (Νούρα) *

Ποιοι δαίμονες ζηλέψανε τον θεριστή τον μήνα
να κάψουν συνωμότησαν Μάτι, Βουτζά, Ραφίνα
Ένα μικρό παράδεισο σε τόπο ευλογημένο
πανέμορφο, πολύχρωμο και μοσχοβολισμένο

Τον Αϊ Νικόλα είχαμε, το κάτασπρο εκκλησάκι
το Πράσινο, το Κόκκινο, το Μπλε το λιμανάκι
Πιο πέρα η Αργυρά ακτή και δάσος με λουλουδία
γεμάτη παιδικές φωνές με γέλια και τραγούδια

Δευτέρα ήρθε η λαίλαπα και σκιάχτηκε ο χρόνος
παντού κραυγές και πανικός, κυρίαρχος ο τρόμος.
Έχουμε τόσες εκκλησιές μα δεν ηχούν καμπάνες
σ' ένα τοπίο εφιαλτικό, σπαράζουν γιοι και μάνες

Χάρε

Εμείς δεν είχαμε σιτάρι να θερίσεις
είχαμε πεύκα, ακρογιαλιές, θυμάρι να μυρίσεις.

Χάρε

Έπαιξες άτιμα! Σε τόπο μυροβόλο
δεν πήρες το δρεπάνι σου, ήρθες με φλογοβόλο.

Κι αν χάθηκαν τόσες ψυχές σε μια στιγμή μονάχα
βρήκαν άλλο παράδεισο;

Αγγέλοι να' ναι τάχα;

Κι αν χάθηκαν τόσες ψυχές
την μαύρη εκείνη ώρα!

Σ' αληθινό παράδεισο
Αγγέλοι ας είναι τώρα

* * *

Γράφει η Σαλώμη Βασιλαμαντζή - Χρυσανθακοπούλου

Δαντέλες της Μικράς Ασίας

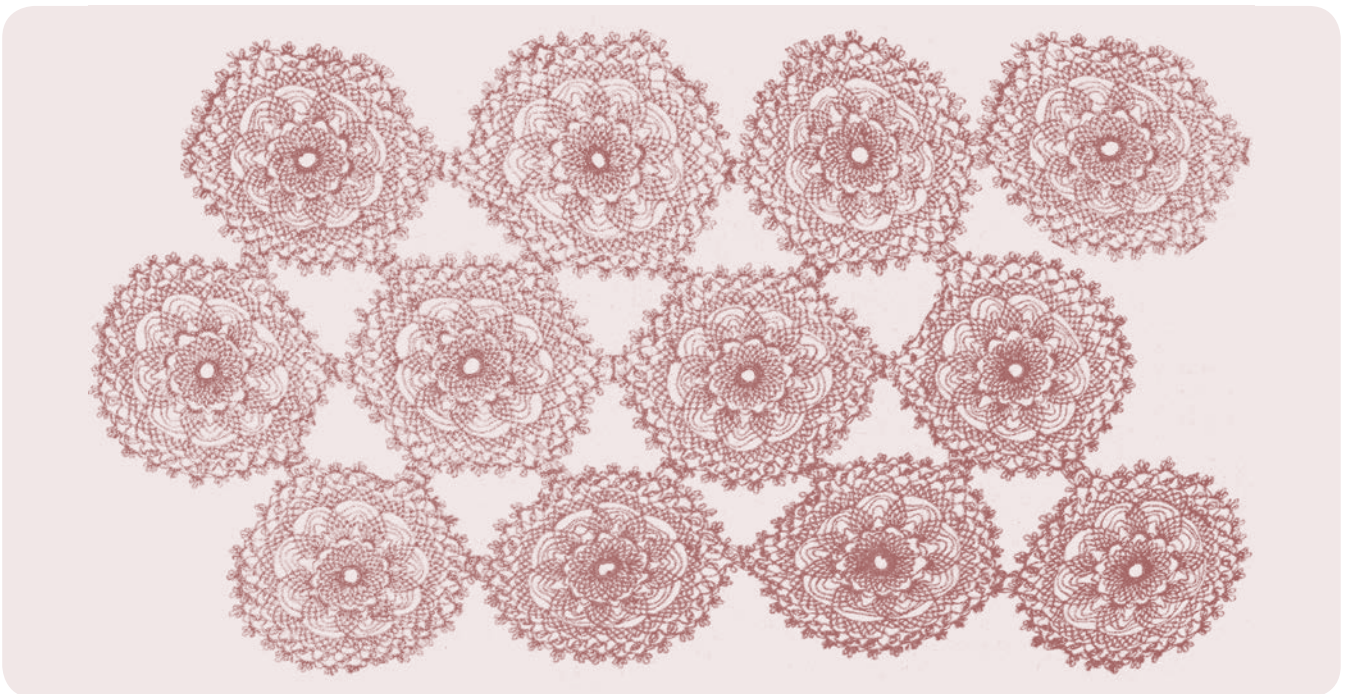
*...αυτό που λέμε ελληνική παράδοση,
εν κινήσει, όπου το μικρό και το
λησμονημένο μπορεί να έχει την
ίδια σημασία με τα απαρασάλευτα
μνημεία της τέχνης*

Γεώργιος Σεφέρης

Μια εκδίωξη της Ένωσης Σπάρτης και του Ιωνικού Συνδέσμου στη Νέα Ιωνία, για να τιμηθούν διακεκριμένες γυναίκες με μικρασιατική καταγωγή, μου θύμισε τις απλές γυναίκες που ήταν οι περισσότερες μικρασιάτισσες. Είναι γνωστός ο καθημερινός αγώνας που έδιναν για την επιβίωση και την προκοπή των δικών τους, μέσα και έξω από το σπίτι τους. Ο αγώνας αυτός, σκληρός και αδιάκοπος, απαιτούσε όλες τους τις δυνάμεις και όλο τους το χρόνο. Παρ' όλα αυτά όμως έβρισκαν τον τρόπο να συνεχίσουν να ασχολούνται με το κέντημα, το πλέξιμο, τις δαντέλες με το βελονάκι ή τη βελόνα, όπως συνήθιζαν στη μικρασιατική τους πατρίδα. Αυτά που έφτιαχναν μαζί με τις μνήμες από τα πατρογονικά τους, έφερναν την ομορφιά που φέρνει την ελπίδα μέσα στα φτωχικά σπιτικά τους.

Θυμάμαι ένα περιστατικό που διηγόταν η αδελφή της μητέρας μου που καταγόταν από το Ικόνιο. Την γειτονιά με τα παραπήγματα, όπου βρέθηκαν τα πρώτα χρόνια της προσφυγιάς, είχε επισκεφθεί για να δει τις συνθήκες ζωής των προσφύγων κάποιος ξένος, μεγάλος, όπως έλεγε χαρακτηριστικά, εκπρόσωπος ίσως κάποιου οργανισμού, σκέπτομαι εγώ. Αυτός περπάτησε στην προσφυγική γειτονιά και αυτό που του έκανε εντύπωση ήταν τα άσπρα κουρτινάκια με το κέντημα και τη δαντέλα στην άκρη, που είδε στα παράθυρα. Γύρισε τότε σ' αυτούς που τον συνόδευαν και είπε: «Μην ανησυχείτε γι' αυτούς τους ανθρώπους που έχουν το κουράγιο να στολίζουν έτσι τα παράθυρά τους, μέσα σ' αυτές τις συνθήκες. Είμαι βέβαιος ότι θα τα καταφέρουν». Και συνέχισε η θεία μου «Αυτά τα κουρτινάκια τα είχαμε φτιάξει εμείς, όπως ξέραμε». Αυτό το όπως ξέραμε, είναι η ζωντανή μας παράδοση.

Η μεγάλη επίδοση που είχαν οι μικρασιάτισσες στην ταππητουργία είναι πολύ γνωστή και έχει προβληθεί ιδιαίτερα, όπως είναι σωστό, γιατί πολλά έχει προσφέρει στον μικρασιατικό κόσμο και όχι μόνο. Πρέπει να προσέξουμε όμως και την γνώση που είχαν οι μητέρες μας και οι γιαγιάδες μας στην κατασκευή της δαντέλας από τις μικρασιατικές πατρίδες τους.

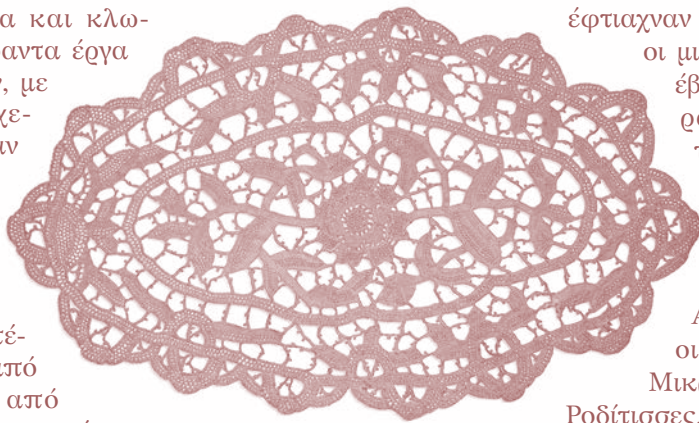

Οι δαντέλες με τη βελόνα είναι έργα της Αφροδίτης Βασιλαμαντζή από το Ικόνιο της Μικράς Ασίας. Δεκαετία του 50

με κλωστή

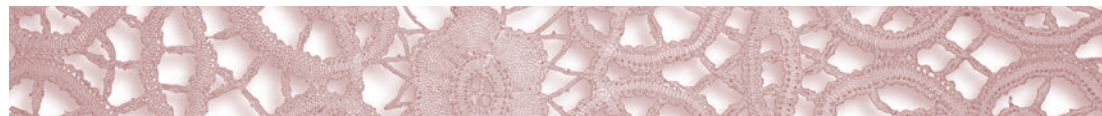
Μόνο με μια βελόνα και κλωστή έφτιαχναν αραχνούφαντα έργα τέχνης έτσι όπως ήξεραν, με υπομονή και αγάπη. Σχεδόν πάντα η κλωστή ήταν άσπρη. Εκεί που κάθονταν με τις γειτόνισσες στις αυλές ή τα βράδια γύρω από το μαγκάλι, τα χέρια δούλευαν γρήγορα-γρήγορα και η δαντέλα που άρχιζε συνήθως από ένα μικρούτσικο κύκλο από κλωστή, γινόταν ένα υπέροχο, αέρινο, γεωμετρικό λουλουδι που στόλιζε το τραπέζι, το δίσκο, το ραφάκι. Τα καλά σενδόνια και μαξιλάρια εκτός από το ασπροκέντημα είχαν και τη δαντέλα τους γύρω-γύρω. Τα μανδήλια (τότε που δεν είχαμε χαρτομάνδηλα) τα στόλιζε η λεπτή μπιμπίλα στις άκρες. Με αυτές τις λεπτές, κάτασπρες, αριστοτεχνικές κατασκευές οι γυναίκες έκαναν δώρο στα φτωχικά σπιτικά τους το φως, την ομορφιά, την αρχοντιά. Στόλιζαν και τα απλά ρούχα τους με ένα δαντελένιο γιακαδάκι ή την μπιμπίλα γύρω από τα μανίκια.

έφτιαχναν την δαντέλα με τη βελόνα οι μικρασιάτισσες. Αυτόν που έβλεπα να φτιάχνει η μπτέρα μου με αξιοθαύμαστη ταχύτητα και ακρίβεια. Από το βιβλίο αντιγράφω «Οι κόμπτοι με τη βελόνα είναι η παραδοσιακή τέχνη της Μικράς Ασίας. Τη δούλευαν πολύ οι Πολίτισσες και όλες οι Μικρασιάτισσες, αλλά και οι Ροδίτισσες... Απαιτούν σταθερό χέρι και μεγάλη εξάσκηση, γιατί όλη τους η ομορφιά βρίσκεται στην ομοιόμορφη πλέξη και το γερό σφίξιμο των κόμπτων». Οι σχετικές φωτογραφίες του βιβλίου, άλλη έκπληξη. Είχαν δαντέλες σχεδόν όμοιες με αυτές που είχαμε σπίτι μας. Ελληνικότερες ασφαλώς!

Πρέπει να τονίσω εδώ ότι οι γυναίκες της Μικράς Ασίας εκτός από τη δαντέλα με τη βελόνα και τον μικρασιατικό κόμπο, γνώριζαν βέβαια να φτιάχνουν δαντέλες και με το βελονάκι και με τα κοπανέλια και με άλλες τεχνικές, με εξαιρετικά πάντοτε αποτελέσματα.

Πολλά θα μπορούσαμε να πούμε για την

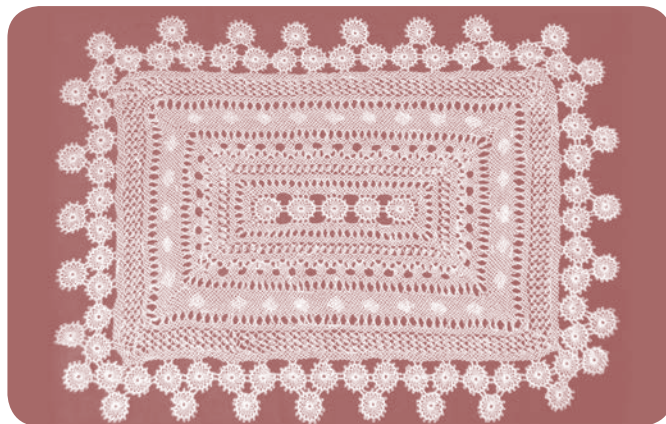

Θαύμαζα από μικρή τις δαντέλες που έφτιαχναν οι μικρασιάτισσες, ιδίως αυτές που γίνονταν με τη βελόνα που ράβουμε, που ήταν οι λεπτότερες και ωραιότερες. Όπως οι περισσότερες, πίστευα ότι η κατασκευή της δαντέλας είχε έρθει από τη Γαλλία, με τις γαλλίδες καλόγριες. Να πω την αλήθεια κιόλας με στενοχωρούσε αυτή η σκέψη πως κάτι τόσο όμορφο και οικείο ήταν γαλλικής καταγωγής. Αυτό μέχρι που πήρα στα χέρια μου το εξαιρετικό βιβλίο της κ Τατιάνας Ιωάννου-Γιανναρά, από τις εκδόσεις Μέλισσα, με τίτλο «Ελληνικές κλωστινες συνθέσεις - Δαντέλες». Τολμώ να πω πως ήταν μια αποκάλυψη για εμένα. Ξεκινώντας η συγγραφέας την ιστορία της δαντέλας στον Ελληνικό χώρο, από τα αρχαία χρόνια και συνεχίζοντας στην Βυζαντινή εποχή έως σήμερα, δεν άφηνε καμιά αμφιβολία για την ελληνική καταγωγή της δαντέλας. Το βιβλίο είναι άριστα τεκμηριωμένο με αναφορές σε κείμενα, αιογραφίες, βιβλιογραφία, φωτογραφίες πάρα πολλές με θαυμάσιες δαντέλες από μουσεία και ιδιωτικές συλλογές.

Αυτό όμως που με ενθουσίασε ακόμη περισσότερο ήταν ένα μέρος του βιβλίου που αναφερόταν στη μικρασιατική παράδοση της δαντέλας. Εκεί μιλούσε για τον μικρασιατικό κόμπο με τον οποίο

κατασκευή της δαντέλας που μετέφεραν οι Βυζαντινές αρχόντισσες, που κατέφυγαν μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης στη Βενετία κυρίως και σε άλλες Ιταλικές πόλεις, όπου εξελίχθηκε με διάφορες παραλλαγές. Θα τελειώσω όμως με το Σμυρναϊκό τραγουδάκι που διάβασα και αντιγράφω πάλι από το βιβλίο της κ Τατιάνας Ιωάννου-Γιανναρά:

**Δαντέλα πλέκω και δεν αδειάζω
κι' όταν αδειάζω σου κουβεντιάζω...**

Ένα βιβλίο για την

Γράφει η Άννα Κυριακάκη - Συνοδινού

«Λεύκωμα Βελονιών» της Μαρίας Κατσιμίγα

Στα τέλη Μαρτίου του 2018 κυκλοφόρησε, από τις εκδόσεις Δεδεμάδη, το βιβλίο «Λεύκωμα Βελονιών» της δασκάλας παραδοσιακού κεντήματος στο Λύκειο Ελληνίδων Ραφήνας, Μαρίας Κατσιμίγα.

Γεννημένη η δημιουργός του λευκόματος σε ένα ορεινό χωριό της Φωκίδας, "Ζώντας εκ των έσω και βιώνοντας την ελληνική παράδοση", όπως γράφει στο εσώφυλλό του, μετά τις εγκύκλιες σπουδές της στην Αθήνα και παράλληλα με την εργασία της, συνεργάστηκε για αρκετά χρόνια με την Ν.Ε.Λ.Ε. Ανατολικής Αττικής, τον Πολιτιστικό Οργανισμό του Δήμου Αθηναίων και δίδαξε κέντημα και ασπροκέντημα, στο πλαίσιο των μαθημάτων στο Λαογραφικό Μουσείο της Αγγελικής Χατζημιχάλη στην Πλάκα.

Από την ενασχόλησή της αυτή, με το πέρασμα των χρόνων, απέκομισε μεγάλη εμπειρία και γνώση και θέλησε να αποτυπώσει όλα αυτά σε ένα βιβλίο «κτίμα ες αεί», σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, για κάθε τι που διασώζεται, όταν γράφεται. Δεν ξέχασε μάλιστα να το αφιερώσει, μεταξύ των άλλων, στην αείμνηστη μικρασιάτισσα δασκάλα της στο κέντημα, Δόμνα Ταβουξόγλου, κάτι που την τιμά ιδιαίτερα.

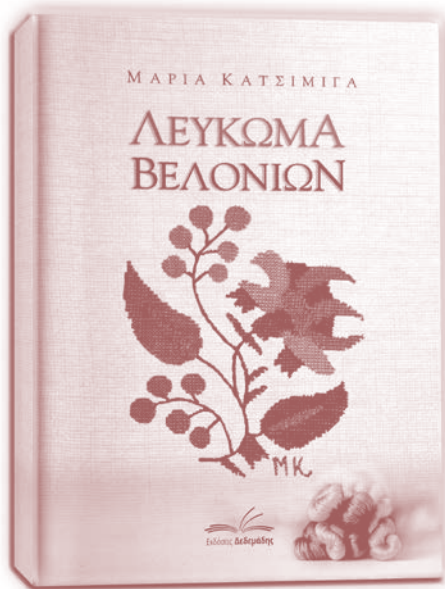
Στο βιβλίο πέρα από την ευγενική, ντελικάτη και χαμηλόφωνη εμφάνισή του, θα μας κάνει εντύπωση ο τίτλος του που είναι «Λεύκωμα βελονιών». Μια πρώτη σημασία της λέξης λεύκωμα είναι βιβλίο με φωτογραφίες. Πράγματι αυτή είναι η πρώτη εντύπωση που μας δίνει, όταν το ανοίγουμε και ξεφυλλίζουμε τις σελίδες του. Όμως δεν μένει μόνο στις φωτογραφίες και δεν είναι ένα απλό λεύκωμα. Είναι ένα εγχειρίδιο, ένα βιβλίο στο οποίο περιέχονται πληροφορίες και οδηγίες για το πώς δηλαδή θα κεντήσει κάποιος τις **34 βελονίες** που υπάρχουν στα κεντήματα του βιβλίου. Οι βελονίες αυτές είναι από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές της πατρίδας μας, τόσο ως προς τα

γεωφυσικά χαρακτηριστικά τους όσο και ως προς τα ήθη και έθιμα και αποτελούν τις πιο σημαντικές και τις πιο συχνά εμφανιζόμενες στα κάθε είδους εργόχειρα. Για κάθε βελονιά αφιερώνεται ένα δισέλιδο.

Πιο αναλυτικά: Στην πρώτη σελίδα αριστερά, όπως βλέπουμε το βιβλίο, υπάρχει η φωτογραφία του εργοχείρου. Αμέσως από κάτω υπάρχει η ονομασία της βελονιάς και ακολουθεί αναλυτικά ο τρόπος του κεντήματός του. Προς επίρρωση της θεωρητικής επεξήγησης ακολουθεί και σχεδιάγραμμα με αποτυπωμένη και πολλές φορές, όταν χρειάζεται, και αριθμημένη, με τη σειρά που κεντιέται για να ολοκληρωθεί, η κάθε βελονιά. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο καθένας μπορεί να ξεκινήσει να κεντάει ή να ξαναθυμηθεί, αν έχει ξεχάσει κάποια βελονιά. Στην απέναντι σελίδα παρουσιάζονται η «καλή» και η «ανάποδη» πλευρά του κεντήματος, γιατί όπως μας λέει η δημιουργός τους «ένα έργο τέχνης πρέπει να σου χαμογελάει από όποια πλευρά και αν το κοιτάξεις».

Κάτι που μας κάνει ιδιαίτερη εντύπωση και το βλέπουμε να επαναλαμβάνεται τρεις φορές στις σελίδες του βιβλίου, ένδειξη της σπουδαιότητας και της σημασίας που τους δίνει, είναι οι μεταξωτές πολύχρωμες κλωστές, τις οποίες η Μαρία Κατσιμίγα χρησιμοποιεί στις περισσότερες των δημιουργιών της και μας τις συστήνει ανεπιφύλακτα. Ως γνωστόν το μετάξι θεωρείται η βασίλισσα των νημάτων και μερικά από τα πιο όμορφα κεντημένα ενδύματα και εργόχειρα στον κόσμο, όπως το **ιαπωνικό κιμονό, το ινδικό σάρι και το κορεάτικο χάνμπον**, είναι φτιαγμένα από αυτό.

Όποιο κέντημα κεντιέται με μετάξι, αυτόματα γίνεται λαμπερό και σαγηνευτικό με καταπληκτική υφή και αριστοκρατική εμφάνιση, Μάλιστα δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το μετάξι είναι προϊόν ελληνικής κουλτούρας και χρειάζεται να πάρει την θέση

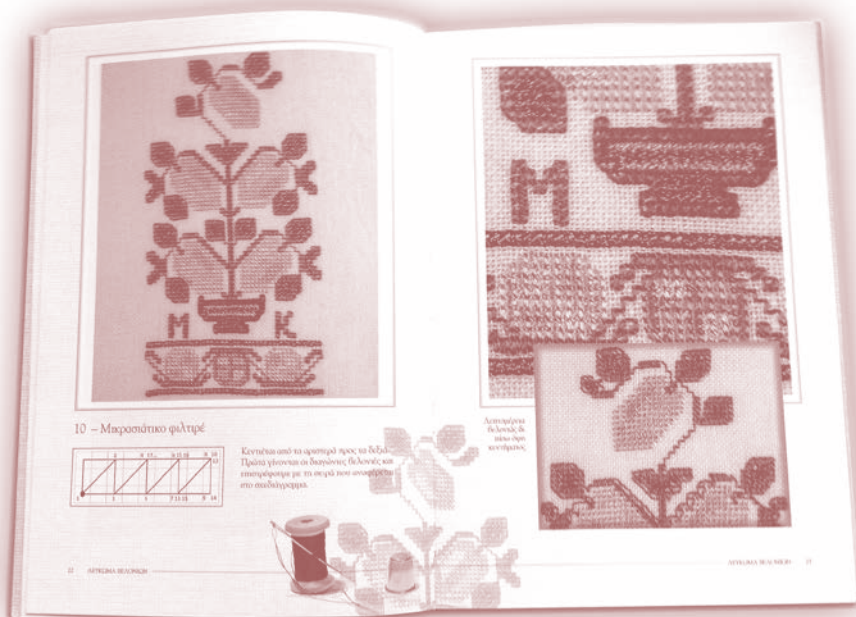

Τέχνη του Κεντήματος

που είχε παλαιότερα και που τού ταιριάζει στον 21ο αιώνα. Άποψη της δημιουργού που βγαίνει από το βιβλίο λοιπόν αβίαστα και θα πρέπει να την επισημάνουμε, είναι: Ο μόχθος του κεντήματος είναι μεγάλος, οι ώρες δουλειάς ατελείωτες και τις περισσότερες φορές κλεμμένες από τον προσωπικό μας χρόνο, γι' αυτό θα πρέπει να χρησιμοποιούμε τα καλύτερα υλικά. Μόνο έτσι το έργο μας θα ταξιδέψει στο χρόνο αναλλοίωτο και θα ακτινοβολεί κάθε φορά που το χρησιμοποιούμε.

Ίσως να περίμενε κάποιος εκτός από τις βελονιές, στο βιβλίο να υπάρχουν και πληροφορίες για το πού και πότε κάθε βελονιάς, δηλαδή πληροφορίες εθνολογικές, ιστορικές και λαογραφικές. Πράγμα το οποίο όμως δεν βλέπουμε να γίνεται, εκτός από τις περιοχές, που συναντάμε τις βελονιές και δανείζουν σε αυτές το όνομά τους. Ποιος είναι ο σκοπός που δεν αναγράφονται αυτά; Άραγε δεν τα γνωρίζει η δημιουργός ή δεν θέλει να τα επαναλάβει σε ένα βιβλίο ακόμα για το κέντημα; Έχουν όλα ειπωθεί; Όχι βέβαια!!! Η Μαρία Κατσιμίγα γνωρίζει και με μεγάλη ευχαρίστηση μεταδίδει τις γνώσεις της κατά τη διάρκεια των μαθημάτων της, έχει όμως σκοπό και θέλει να παρουσιάσει στο κοινό ένα βιβλίο εύχρηστο και λειτουργικό!!! Έχοντας κεντήσει και εξακολουθώντας να κεντάει γνωρίζει ότι το κέντημα έχει πολλά μυστικά που δεν εξαντλούνται μόνο με την παρουσίαση των βελονιών. Άλλωστε **θέλει το κέντημα υπομονή και επιμονή, μεράκι και καλαισθησία, αγάπη και κανάκεμα**, αρετές που δεν εκφράζονται γραπτώς, όσο και αν τα περιγράφει κανείς γλαφυρά.

Το κέντημα για τη Μαρία Κατσιμίγα, ήταν και είναι μια ενασχόληση που να μην σέβεται την παράδοση, αλλά αυτή δεν είναι στεγανοποιημένη και οριοθετημένη αυστηρά στο παρελθόν. Είναι μια μορφή έκφρασης, μια τέχνη που μπορεί να εκφράζει τον εσωτερικό μας κόσμο, την καλλιέργειά μας και τις ευαισθησίες μας, μπορεί όμως παράλληλα να βρει και να διακοσμήσει πάμπολλες εφαρμογές στο σήμερα και στις ανάγκες της εποχής μας, που αφού προσπάθησε να απομακρύνει κάθε χειροποίητο στολίδι υφασμάτινο, ξύλινο, μεταλλικό ή πηλίνο στο όνομα της δήθεν απλότητας, του εύκολου, του γρήγορου και του φθηνού, ισοπέδωσε, εξαφάνισε το προσωπικό γούστο και εξομοίωσε τους πάντες και τα πάντα. Έχουμε ξεχάσει

και έρχεται με το λεύκωμά της η δημιουργός του διακριτικά να μας υπενθυμίσει ότι **είμαστε ό,τι φοράμε, ό,τι και όπως διακοσμούμε τα σπίτια μας, ό,τι και όπως επιλέγουμε να ζήσουμε**. Να μας θυμίσει χαρές και λύπες, γάμους, γεννήσεις, γλέντια και θανάτους, μέσα από έργα προσωπικής δημιουργίας και καλλιτεχνικής έκφρασης, τα οποία μαρτυρούν τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής μας, την αισθητική, τα συναισθήματα, τις ευαισθησίες, αλλά και τις επιρροές μας από άλλες χώρες.

«Σ' ένα αχερόχρωμο πανί κεντάει η καλόγρια η μικρή. Μα κάθε τόσο αναστενάζει και κάτι με το νου της βάζει. Λίγο το χέρι σταματά μες τον αέρα που κοιτά. Στα μάτια της που ανοιγοκλειούν δυο καβαλάρηδες περνούν. Κι ύστερα πάλι στο πανί κεντά η καλόγρια η μικρή. Τι ποτάμια! Τι χορτάρια! Τι λιοτρόπια! Τι φεγγάρια! Πλάσματα της αρεσιιάς, της ονειροφантаσίας της», μας τραγουδάει ο Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα στο «Romancero Gitano», την πιο διάσημη ποιητική του συλλογή, στην οποία κεντρικοί ήρωες είναι αρχετυπικοί αντρικοί και γυναικείοι χαρακτήρες!

Το βιβλίο κλείνει με μια βαθιά επιθυμία και ευχή, την οποία η Μαρία η Κατσιμίγα εκφράζει στην τελευταία σελίδα του. Εύχεται οι अपαράμιλλες αρετές που κατακτώνται δια μέσου της κεντητικής τέχνης να βοηθήσουν τους Έλληνες στην ηθική και πνευματική ανάκαμψη που νομοτελειακά θα φέρει και την οικονομική ευμάρεια και την επιστροφή στην παράδοση.

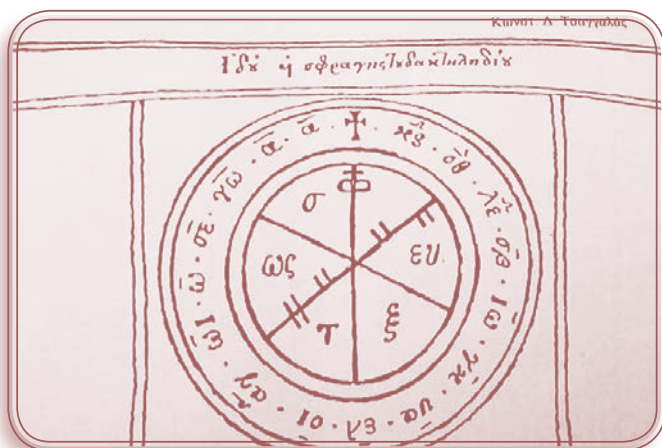
Άλλωστε, κανείς δεν μπορεί να δει αρκετά μπροστά, αν δεν έχει κοιτάξει προς τα πίσω.

λόγος προφητικός

Γράφει η Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου
...απόσπασμα από μελέτημα στις "...Λαογραφικές προσεγγίσεις μου..."

«Μαντεία - Μαγεία» 2^ο Μέρος

Η Λαογραφία, ως πολιτισμολογική επιστήμη, εθιμική και ηθολογική, συνάντησε τη μαγεία του Ελληνικού λαού και όλης της Μεσογειακής λεκάνης, από τα πρώτα χρόνια της εποχής του χαλκού! Και ήταν οι επαναλαμβανόμενες μαγικές πράξεις των ανθρώπων, που εκφράστηκαν από τότε με πλήθος γλωσσών και γητειών, σε εποχές που οι άνθρωποι άγγιζαν με φόβο Θεού -όπως και τώρα- **τη μαγεία και τη μαντική**, με αναφορές χειρόγραφες, που το περιεχόμενό τους ήταν ιατροσοφικό, μαγικό, αστρολογικό, μαντικό, θρησκευτικό-χριστιανικό.

Αραβικά, Αιγυπτιακά, αλλά και Ελληνικά κείμενα χειρόγραφα έφεραν στην Ελλάδα, Έλληνες Καππαδόκες από την Καισάρεια. Πολλά είναι δυσνόητα ή κακογραμμένα από διαφορετικούς ανθρώπους σε Καραμανλήδικη συνήθως γλώσσα, με σημαντικά:

1) Έναν **μαγικό εξορκισμό πνευμάτων** καλών ή κακών και με αναφορά στη σφραγίδα του δαχτυλιδιού που χάρισε ο Θεός στον Σολομώντα, μαζί με τη σοφία που τον προίκισε.

2) Ένα "**Κανόνιον του ευρείν την Σελήνην, εν τινι ζωδίου, καθ' εκάστην ευρίσκεται**" (σεληνοδρόμιον), συνοδευόμενο από πίνακες της σελήνης και του ήλιου, σε σχέση με τα διάφορα ζώδια (αστρολογικόν).

3) Ένα "**προγνωστικόν περί ζωής και θανάτου**".

4) **Συνταγές** διάφορες, αλλοιωμένες όμως από τις ταιλαιπωρίες των αντιγραφών και μεταφορών.

Άξιοι λόγου είναι ότι, στο τέλος των κεμένων, ελληνικά γράφεται: "**Τέλος και τω Θεώ δόξα εν πάσι καιροίς**" ή άλλες παρόμοιες ευχαριστίριες ή ευχετήριες εκφράσεις στο Θεϊόν! Με αναγραφόμενη χρονολογία το 1795! Λαογράφοι μελετητές, όπως ο Κων. Τσαγγαλάς που αφιέρωσε πολύ χρόνο στην ερμηνεία των χειρογράφων, θεωρούν **πολύ σημαντική την Ιατροσοφική, μαγική, αστρολογική, μαντική Ελληνική παράδοση, γιατί αποτελεί πολύτιμο μνημείο του λαϊκού πολιτισμού των Ελλήνων της Μ. Ασίας.**

Και μελετώντας τις αναφορές των μελετητών, ανακαλύπτουμε τη **φαρμακεία**, που είναι η δια φαρμάκων κακή - βλαπτική μαγεία και την **αντιμαγεία**, που θεραπεύει τον ασθενή που ο λαός πιστεύει, ότι θα τον απαλλάξει από τα μάγια.

Τη θεραπεία αναλάμβαναν **ιερείς** που με ψαλμούς και Ευχολόγια (των μεγάλων πατέρων της εκκλησίας, **Βασιλείου του Μεγάλου, του Γρηγορίου του Θεολόγου και του Ιωάννου του Χρυσόστομου**) εξόρκιζαν κάθε κακό, ή **μάγοι** που και αυτοί έκαναν εξορκισμούς, χρησιμοποιώντας λήμματα από την Αγ. Γραφή, αλλά μετά από ειδική προετοιμασία. Έπρεπε να ήταν "**παστρικοί-αμίαντοι** για εννέα μέρες, εξομολογημένοι και κοινωνισμένοι, να φορούσαν λευκά και να όριζαν μια καλοκαιρινή Τετάρτη κατά τις 11.00 το πρωί, σε αυξάνουσα λευκή (όχι κόκκινη) Σελήνη και ημέρα ζυγί, για να εξορκίσουν τα μαγικά πνεύματα και να προσευχηθούν στο όνομα του Κυρίου Θεού τους για τον μαγμένο ασθενή τους...

Ο χρόνος λοιπόν -προτιμούσαν συγκεκριμένες ώρες για τις τελετουργίες τους,... "Πρώτη ώρα της ημέρας, ονομάζεται εν παντί τόπω και εις κάθε καιρόν, όταν ανατέλλει ο ήλιος, ήγουν εις την πρώτην εμφάνισιν αυτού εις τον ορίζοντα της Ανατολής, η δε πρώτη ώρα της νυκτός, είναι η δέκατη τρίτη ώρα,

Τότε και τώρα...

ήτις αρχίζει να μετράται από την πρώτην ώραν της ημέρας"- και ο τόπος ήταν καθοριστικοί παράγοντες στις συνταγές της παράδοσης για την πραγματοποίηση του εξορκισμού που ήταν μαγική πράξη, αποτελούμενη από έξι μέρη:

1) **Επιλογή χρόνου και τόπου** (στην **χάση** - για να εξαφανίζονταν η ασθένεια - ή στη **γέμιση** του φεγγαριού (...για να μεγάλωναν τις πιθανότητες καλών αποτελεσμάτων) σε ανάμερον - ήσυχον και σιωπηλόν - τόπο.

2) **Συλλογή και προετοιμασία των οργάνων** που θα χρησιμοποιούνταν στη μαγική πράξη (καινούργιο πύλινο τσουκάλι, που μετά τη διαδικασία, το έσπαζαν - αποτελεί συνέχεια της συνήθειας, το σπάσιμο πύλινου ή γυάλινου σκεύους σε λύτες αλλά και σε χαρές).

3) **Νερό από εννέα πηγές.**

4) **Διαδικασία της θεραπείας**, που γίνονταν με καθαρμούς (νερό, θυμιάσματα, αγίασμα, αλλαγή ρούχων του ενδιαφερόμενου και ένα ατελείωτο κατεβατό λέξεων Αιγυπτιακών, Ελληνικών, Καραμανλίδικων και αρχαίων Αραμαϊκών, που πίστευαν στις μαγικές ιδιότητές τους με σύγχρονη επίκληση ευχών του Σολομώντα.

5) **Ετοιμασία φυλαχτών** για μετά τη θεραπευτική διαδικασία.

6) **Χρήση των φυλακτηρίων** για μερικά χρόνια μετά τον εξορκισμό.

Και όπως ξεκινούσαν το τελετουργικό του εξορκισμού, με το ύψιστο Χριστιανικό Σύμβολο, τον Σταυρό, έτσι και τελείωναν με αποσπάσματα ψαλμών των Ευαγγελίων!

Και εμάς η αντίφαση μας καθiplώνει!

Φαίνεται ότι οι μάγοι ήταν θρησκευόμενοι Χριστιανοί και χρησιμοποιούσαν το Θείο και τη δυναμική της πίστης των ανθρώπων για τις τελετουργικές τους διαδικασίες με περίεργο τρόπο! Λειτουργούσαν στηριζόμενοι στην ασθένεια που προκλήθηκε με φαρμακεία - μαγεία και έπρεπε να θεραπευτεί, πάλι με μαγεία.

Η εκτενής βιβλιογραφία και οι αμέτρητες μαρτυρίες, που αναφέρονται σε μάντεις και ποικίλες μαντικές που καταγράψαμε στο 1^ο μέρος του μικρού μελετήματος, σε προφίτες και προφητείες ευφάνταστες, αλλά και σε μάγους με τις δυσνόητες μαγικές τεχνικές τους, δεν πείθουν όλους τους ανθρώπους... όσοι ακολουθούν είναι ευάλωτοι, παρασυρμένοι από τα αδιέξοδα της καθημερινότητας και ζητούν να ακουμπήσουν σε άγνωστες δυνάμεις τις αδυναμίες τους, για να στηριχθούν.

Ἐξορκισμοὺς ταχείλια ἐνὰ κοσίᾳ ἐμμερίκορτα πῦλα.
Ἄτιμαγ ὁμείθετε τὸ βασιλεὶ στωλομῶν, ὅτι ὅπου τὸν ἀκκορμῆ.
τῶ ὄρομα κῆ· σαβαῶθ· ἐλωΐ· φευξόμεθα ἀποτορ δὲ λον τῶ θεῷ· (ὁδεὶ) ὄσολωμῶν δελάβομ σοφίαν θεοῦ
ἀπέκλησεν αὐτὸς, ἡσιδρείας χαλκας ---

Κε ὁθεὸς ἡμῶν· λεὼν· σαβαῶθ· ἰωμικαμ· σῶ γεῶα·
ἐλωΐ· ἀγαῶ· ἰωασε· σῶ γεῶα· ἄε· ἄε· ἐρίου· ἡρό, -
ἀποδίοξομ τῶν πομηρομ· καὶ ἀρί ποτὰκ τομ πῦλατομ
τομ τοκη ποταγίμε· καὶ πίγωμ τὸ θέλημά μου: ---

Ευχή μας είναι, όταν εμπλέκεται η υγεία, να μη σταματούν οι ιατροφαρμακευτικές αγωγές, για να μην προκαλούνται μη αναστρέψιμες καταστάσεις...

Γιατί η μαντική δεν είναι Επιστήμη και στη χώρα μας η μαγεία δεν είχε ποτέ καθολική αποδοχή. Αυτό τελικά, οφείλεται στο ρεαλιστικό πνεύμα των Ελλήνων!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) "ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ" Γεωργίου Μέγα.
- 2) "ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΕΙΟΣ ΜΑΓΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ" Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών.
- 3) "ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΑΓΙΚΑ-ΜΑΝΤΙΚΑ-ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΚΑ - & ΙΑΤΡΟΣΟΦΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΙΒΛΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ" Κων. Τσαγγαλά.
- 4) "ΔΥΟ ΜΑΓΙΚΕΣ ΣΥΝΤΑΓΕΣ ΑΠΟ ΙΑΤΡΟΣΟΦΙΚΟ-ΜΑΓΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ ΤΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ". Κων. Τσαγγαλάς.
- 5) "ΘΕΜΑΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ" Μ. Μερακλή.

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, εκπαιδευτικός, Πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ.

«Παραδοσιακός Κυπριακός Γάμος»

Η Κύπρος, ένα νησί που το σχήμα του μοιάζει με τεράστιο φύλλο, βρίσκεται νοτιοανατολικά της Ελλάδας, ανάμεσα σε τρία μεγάλα κομμάτια στεριάς, τις τρεις ηπείρους, την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Κατοικείται από τα πολύ παλιά χρόνια, ενώ οι Έλληνες έφτασαν εκεί ως θαλασσοπόροι και έμποροι και σιγά σιγά εγκαταστάθηκαν στο νησί. Έμαθαν στους ντόπιους τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμά τους, ακόμα και τη θρησκεία τους. Εκεί λένε ότι γεννήθηκε η **Θεά Αφροδίτη**, η οποία αναδύθηκε μέσα από τον αφρό της θάλασσας.

Δυστυχώς μετά το 1974 ένα κομμάτι της Κύπρου κατακτήθηκε από τους Τούρκους. Στο ελεύθερο τμήμα της κατοικούν Έλληνες-Κύπριοι, που μιλούν ελληνικά και διατηρούν τις εθνικές μας παραδόσεις και τα έθιμα.

Γλέντι του γάμου

Πολλά κοινά στοιχεία έχουν ο ελληνικός και κυπριακός παραδοσιακός γάμος. Ας γνωρίσουμε από κοντά μερικά έθιμα του κυπριακού γάμου.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΕΙΣ

Οι προσκλήσεις του γάμου μοιράζονται ένα μήνα πριν στους καλεσμένους μαζί με κουλούρια.

ΡΑΨΙΜΟ ΤΟΥ ΝΥΦΙΚΟΥ ΣΤΡΩΜΑΤΟΣ

Το στρώμα του νυφικού κρεβατιού ραβόταν λίγες μέρες πριν το γάμο. Πρώτα έπλεναν στην κοντινότερη βρύση τα μαλλιά των προβάτων, με τα οποία θα γέμιζαν το **νυφικό στρώμα**. Το γέμισμα και το ράψιμο του στρώματος συνόδευε η ορχήστρα, ενώ οι καλεσμένοι χόρευαν και γλεντούσαν. Πάνω στο κρεβάτι έριχναν πλεκτά το ένα πάνω στο άλλο, τα οποία σχημάτιζαν ένα μπόγο, που σήκωνε ο γαμπρός ψηλά. Στις τέσσερις γωνίες του στρώματος τοποθετούσαν **κόκκινους σταυρούς** και στη μέση ένα **κόκκινο αστέρι**. Έπειτα έριχναν ένα **αρσενικό μωρό** και κουφέτα στο στρώμα, ώστε το ζευγάρι να τεκνοποιήσει σύντομα. Οι ανύπαντρες κοπέλες έβαζαν τα **κουφέτα** στο μαξιλάρι τους, για να ονειρευτούν ποιον θα παντρευτούν.

μικρούς μας φίλους...

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΑΜΠΡΟΥ ΚΑΙ ΝΥΦΗΣ

Ο γαμπρός και η νύφη ετοιμάζονταν χωριστά με **συνοδεία οργάνων** και τραγουδιών. «Μπαρμπέρη το ξουράφι σου καλά να το ακονίσεις...» τραγουδούσαν στο γαμπρό την ώρα που τον **διπλοξύριζαν**. Η νύφη την έπλεναν, τη **στόλιζαν** και την έβαφαν οι φίλες της, ενώ η μητέρα της την έζωνε με κόκκινο μαντίλι και τη φιλούσε. Κατά την επιστροφή του ζευγαριού από την εκκλησία από κάθε σπίτι που περνούσαν τους **κάπνιζαν** με το καπνιστήρι και τους ράντιζαν.

ΤΑ «ΕΔΕΣΜΑΤΑ»-ΦΑΓΗΤΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Το μενού του γάμου περιελάμβανε σούπα, κότες, συκωτάκια, κουπέπια. Στο τέλος οι καλεσμένοι έριχναν νομίσματα σε ένα πιάτο για το μάγιστρα. Την δεύτερη μέρα του γάμου, αφού οι συγγενείς έδιναν τα δώρα τους, τα **κανίσια**, έτρωγαν ψητά και ζυμωτά γλυκά, όπως πιτσίδες, πουργέκια, καφουρόπιτες, δάχτυλα, καϊμακλί. Οι νεόνυμφοι έτρωγαν ένα **ζευγάρι περιστέρια**, για να είναι η ζωή τους τρυφερή. Ακολουθούσαν αντικριστοί χοροί, όπου χόρευαν ο ένας απέναντι στον άλλο σε ζευγάρια.

Την **τρίτη μέρα** του γάμου οι γυναίκες ζύμωναν και έφτιαχναν μακαρόνια. Οι νέοι με μπαστούνια και μαχαίρια κυνηγούσαν στις αυλές κότες για το βραδινό τραπέζι. Οι οικοδεσπότες τους πρόσφεραν ρύζι, κρέας χόρτα, κρασί ως δώρο για το βραδινό γλέντι.

Πομπή μετά το γάμο

ΑΝΤΙΓΑΜΟΣ

Οχτώ μέρες μετά το γάμο, ο γαμπρός καλεί τα πεθερικά, τους γονείς, τους κουμπάρους και γλεντούν με βιολιά και μουσικούς χορεύοντας παραδοσιακούς και εξευρωπαϊσμένους χορούς. Στο γλέντι αυτό συμμετέχουν και όσοι δεν κατάφεραν να παραστούν στο γάμο!

Αντικριστός χορός

Θα ήθελες να διαπιστώσεις τώρα τι θυμάσαι από τα έθιμα του κυπριακού γάμου; Απάντησε στις ερωτήσεις κυκλώνοντας αυτό που θεωρείς σωστό.

1. Οι προσκλήσεις του γάμου μοιράζονται μαζί με:
  - α. κουλούρια
  - β. κρασί
  - γ. κουφέτα
2. Στο στρώμα των νεόνυμφων έβαζαν στις γωνίες:
  - α. πράσινα τρίγωνα
  - β. κόκκινα αστέρια
  - γ. κόκκινους σταυρούς
3. Αν ήσουν η νύφη, η μητέρα σου θα σου έδινε:
  - α. ένα άσπρο μαντίλι
  - β. ένα χρυσό δαχτυλίδι
  - γ. ένα κόκκινο μαντίλι
4. Ποιο από τα παρακάτω δεν είναι γλυκό του γάμου;
  - α. μαλλιά
  - β. δάχτυλα
  - γ. πιτσίδες
5. Στον Αντίγαμο το ζευγάρι;
  - α. ξαναπαντρεύεται
  - β. καλεί τους συγγενείς για γλέντι
  - γ. φεύγει για ταξίδι

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ: 1α, 2γ, 3γ, 4α, 5β.

Λύκειον των Ελληνίδων

Γράφει η Δρ. Αναστασία - Βαλεντίνη Ρίγα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης, Μέλος της χορωδίας του ΛτΕ

Εκείνοι που έφυγαν...

Στη μνήμη της εφόρου του Μουσικού Τμήματος του ΛτΕ Μαλβίνας Αποστολίδου

Στις 16 Ιουνίου του 2018, ημέρα Σάββατο, έφυγε από τη ζωή η αγαπημένη μας έφορος και φίλη Μαλβίνα Αποστολίδου. Ήταν μέλος του Κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων από το 1995 και έφορος του Μουσικού Τμήματος από το 2008. Γεννήθηκε στην Αθήνα από γονείς Κωνσταντινοπολίτες που της έδωσαν άρτια εκπαίδευση και Γερμανική παιδεία.

Εργάστηκε αρχικά στην Μεταφορική εταιρεία Schenker ως υπεύθυνη συναλλάγματος και στη συνέχεια ως υπεύθυνη του εράνου της Αντικαρκινικής Εταιρείας. Η ψυχή και η ζωή της όμως ήταν δοσμένη στο Λύκειο των Ελληνίδων. Ψυχή, καρδιά και νους αφοσιωμένη στον Άνθρωπο και στα ιδανικά του Λυκείου των Ελληνίδων. Άτομο με καλοσύνη, εργατικό, ευγενικό, καλόκαρδο, συνεργάσιμο, κοινωνικό και αξιαγάπητο με καθάρια ψυχή και μ' ένα μεράκι, τη μουσική. Δημιούργησε στο Λύκειο και στη χορωδία μας μια πολιτισμική ταυτότητα που αντικατοπτριζόταν στη δική της δωρική σκέψη μεν, αλλά συμπύκνωνε ταυτόχρονα πολλές μουσικές ιεραρχήσεις, αρχίζοντας από Verdi και νέγρικη τζαζ μουσική, για να καταλήξει στον Τσιτσάνη. Θα υποστηρίζαμε ότι έσπασε ιεραρχήσεις και παλαιότερες κατεστημένες καταστάσεις του Μουσικού Τμήματος!

Άψογη η συνεργασία της σε ποικίλα επίπεδα με τα μέλη της χορωδίας, την πιανίστα και τον μαέστρο. Είχε την ικανότητα να επικοινωνεί με όλες τις κυρίες της χορωδίας δημοκρατικά, ως «εμείς», δίχως διακρίσεις μεταφέροντας στη Διοίκηση του Λυκείου προβληματισμούς, σκέψεις και προτάσεις.

Σεμνή στον ιδιωτικό της βίο, συνεπής στις υποχρεώσεις της απέναντι στο Λύκειο, άκουγε με προσοχή προβλήματα που προέκυπταν στη χορωδία και έδινε με ήρεμη σκέψη τη λύση. Υπήρξε για όλους ένα πραγματικό πρότυπο συμπεριφοράς.

Σε μια εποχή που τα αληθινά πρότυπα ήθους και αξιών σπανίζουν, η Μαλβίνα Αποστολίδου υπήρξε πρότυπο ήθους, αξιοπρέπειας, εθελοντισμού. Ήταν και θα παραμείνει στις καρδιές μας ως ένα άτομο ηθικό, δίκαιο, μη ανταγωνιστικό, συνεργάσιμο, με χιούμορ.

Η Μαλβίνα ήταν κοινωνική, αγαπητή, ζεστή στις σχέσεις της με άριστες διοικητικές ικανότητες, καλλιεργημένη με ιδιαίτερες μουσικές, αισθητικές και ποιητικές απαιτήσεις. Επίσης φιλόπονη, ιδιαίτερα ευσυνείδητη, υπεύθυνη να τελειώνει ό,τι της ανατίθετο.

Μαλβίνα, αγαπημένη έφορε και φίλη, υποσχόμαστε να συνεχίσουμε το έργο που εσύ ξεκίνησες. Θα παραμείνουμε μια δυνατή σφιχτά δεμένη ομάδα, εκείνη που εσύ δημιούργησες. Υποσχόμαστε να διευρύνουμε τα προγράμματά μας, ακολουθώντας το δικό σου παράδειγμα, τιμώντας τη μνήμη σου. Υποσχόμαστε όλη η χορωδία να σταθεί δίπλα στην αγαπημένη σου αδελφή Εύχαρι, να τη στηρίξουμε, ώστε ν' απαλυνθεί ο πόνος της από τον χωρισμό σας.

Η Μαλβίνα έφυγε από τη ζωή ικανοποιημένη και υπερήφανη για τις ωραίες στιγμές που χάρισε στα μέλη του Λυκείου των Ελληνίδων και τους φίλους της ιδιαίτερα στην τελευταία μας εκδήλωση στο τσάι του Μουσικού Τμήματος, στις 5 Ιουνίου του 2018. «Πάμε διακοπές...» ήταν ο τίτλος της εκδήλωσης. Η έφορός μας επέλεξε διακοπές στον αιώνιο τόπο διαμονής της...

Καλό σου ταξίδι και καλό παράδεισο αγαπημένη, **α ν α ν τ ι κ α τ ά σ τ α τ η Μαλβίνα μας.**

Λυκείου δραστηριότητες

Από το ημερολόγιο του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφίνας

Άπειρες οι δράσεις του Λ.Ε.Ρ. για το χρονικό διάστημα της Λυκειακής χρονιάς από Ιανουάριο ως Δεκέμβριο 2018.

14 Ιανουαρίου: Παρουσίαση της ζωής και του έργου του Van Cogh από τη δασκάλα του τμήματος Ζωγραφικής Ειρήνη Κομνηνού.

18 Ιανουαρίου: Πρώτο μάθημα Υφαντικής στο ΛΕΡ από την υφάντρα Λαμπρινή Σουγιά.

19 Ιανουαρίου: Τριπλή παράσταση της μικρής χορευτικής ομάδας στο Μποδοσάκειο Δημοτικό σχολείο του Κολλεγίου Αθηνών. 900 μαθητές του σχολείου κατά τάξεις, 300 κάθε φορά, παρακολούθησαν με ενθουσιασμό τους μικρούς μαθητές-χορευτές του ΛΕΡ σε χορούς Μακεδονίας και νησιώτικους.

20 Ιανουαρίου: Εξάωρο Σεμινάριο Κρητικών χορών από τον χορολέκτη, πολιτισμολόγο και συγγραφέα Ιωάννη Τσουχλαράκη.

21 Ιανουαρίου: Πενήντα άτομα, μαθητές του τμήματος ζωγραφικής και φίλοι του ΛΕΡ Παρακολούθησαν το φαντασμαγορικό θέαμα Van Cogh alive στο Μέγαρο Μουσικής.

23 Ιανουαρίου: Κοπή πίτας στα τμήματα χορού.

26 Ιανουαρίου: Κοπή πίτας στο ΜΣΚ τμήμα των πολύ μικρών μαθητών και σε όλα τα τμήματα χορού της Παρασκευής, παιδιών και ενηλίκων.

28 Ιανουαρίου: «Αναζητώντας τον Οδυσσέα» Ομιλία του Δημήτρη Γαρουφαλή, διευθυντή του 3ου Δημοτικού σχολείου Ραφίνας, αρχαιολόγου. Οδοιπορικό στον φανταστικό και πραγματικό κόσμο της Οδύσσειας.

11 Φεβρουαρίου: Παρακολούθηση της αλλαγής φρουράς στο Σύνταγμα και επίσκεψη στο Μουσείο Μπενάκη. Ξενάγηση στη Λαογραφική συλλογή του Μουσείου από την Γραμματέα του ΛΕΡ, εκπαιδευτικό. Εύη Γκατσοπούλου.

16 Φεβρουαρίου: Αποκριάτικο γλέντι με πενταμελή παραδοσιακή ορχήστρα,, πολύ κόσμο, δρώμενα, τραγούδι και χορό.

22 Φεβρουαρίου: Ξενάγηση 50 μαθητών της Β τάξης του 3ου Δημοτικού Σχολείου Ραφίνας στην Ίματιοθήκη του ΛΕΡ και ντύσιμο 2 μαθητών με θρακιώτικες φορεσιές

23 Φεβρουαρίου: Παρουσίαση Μουσειοσκευής με θέμα την Υφαντική και Κεραμική στα παιδικά τμήματα χορού, από την εκπαιδευτικό Εύη Γκατσοπούλου και την αρχαιολόγο, Δανάη Μπασαντή.

25 Φεβρουαρίου: Διάλεξη της Άνας Κυριακάκη Συνοδινού με θέμα «το αξιακό παραδοσιακό σύστημα και ο λαογραφικός πλούτος της Κρήτης στο έργο του Ν. Καζαντζάκη».

3 Μαρτίου: Επίσκεψη στον Πύργο Βασιλίσσης στο Ίλιον. Ξενάγηση και κέρασμα στο Οινοποιείο των αμπελώνων του Πύργου.

10 Μαρτίου: Τραγούδια από τον ελληνικό και ξένο κινηματογράφο στο χώρο της Ίματιοθήκης του ΛΕΡ. Αφιέρωμα στη γιορτή της Γυναίκας. Τραγούδι η τενόρος της Λυρικής, Αθηνά Δημητρακοπούλου. Στο πιάνο ο Άγγελος Τσουρέλης.

17 Μαρτίου: Παρουσίαση του βιβλίου της Μαριλένας Γιαννούλη εκπαιδευτικού, ιδρυτικού μέλους του ΛΕΡ, με τίτλο «ιστορίες για να λέμε».

25 Μαρτίου: Παρέλαση και χοροί στην πλατεία της Ραφίνας από τα τμήματα χορού ενηλίκων και μικρών παιδιών.

1 Απριλίου: Παρακολούθηση της παράστασης «Μέγας Αλέξανδρος» στο Θέατρο Ελληνικού κόσμου από 30 μικρούς μαθητές του ΛΕΡ και τους γονείς τους.

18 Απριλίου: Παρουσίαση βιβλίων εκδόσεων Μπαλτά για την Καππαδοκία από τον Θοδωρή Κοντάρα. Τραγούδια από τον Χρίστο Τσιαμούλη και τη χορωδία του ΛΕΡ. Η εκδήλωση αφιερώθηκε στην Καππαδοκίσσα φίλη, Γεωργία Παπαδοπούλου, που έφυγε τόσο αναπάντεχα για πάντα από κοντά μας.

22 Απριλίου: Γενική συνέλευση, αρχαιρεσίες, εκλογή νέου ΔΣ.

2 Μαΐου: Η νέα πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ. κ. Εύη Γκατσοπούλου μαζί με την προηγούμενη κ. Χριστίνα Παναγιώτου επισκέφθηκαν την επίτιμη πρόεδρο κ. Ελένη Καρχομιάνη και πήραν την ευχή της για μια καλή αρχή στο νέο Δ.Σ.

5 Μαΐου: Στο μαθητικό φεστιβάλ του Δήμου Ραφίνας Πικερμίου έλαβε μέρος η ομάδα των μικρότερων χορευτών του Λ.Ε.Ρ. χορεύοντας θρακιώτικους και μακεδονίτικους ρυθμούς. Στην πρώτη τους αντί εμφάνιση οι μικροί χορευτές ενθουσίασαν με την άρτια παρουσία τους.

13 Μαΐου: Μέλη της χορευτικής ομάδας του Λ.Ε.Ρ. στολισμένα με λουλουδένια στεφάνια, κρατώντας καλάθια με λουλούδια και μια ομάδα παιδιών χόρεψαν και τραγούδησαν μαγικά τραγούδια στη γιορτή της Άνοιξης που διοργάνωσε ο σύλλογος «Ερίκεια» στο Ντράφι .Με τη συμμετοχή τους τίμησαν και τη γυναίκα- μητέρα, που γιόρταζε τη μέρα αυτή.

17 Μαΐου: Στον εορτασμό της Αναλήψεως στη Ραφίνα νέοι του Λ.Ε.Ρ. ντυμένοι με παραδοσιακές φορεσιές συνόδευσαν την εικόνα στη λιτανεία, όπως κάθε χρόνο.

23 Μαΐου: Οι τριήμερες εκδηλώσεις για την προσκύνηση των ιερών λειψάνων του Αγίου Νικολάου στη Ραφίνα, με την ευλογία των σεβασμιότατων κ.κ. Μητροπολίτη Σύρου, Δωρόθεου Β' και Μητροπολίτη Μεσογαίας και Λαυρεωτικής, Νικολάου, καταλήγουν με την εμφάνιση των μικρών χορευτών του Λ.Ε.Ρ., που χόρεψαν στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας της Παντοβασίλισσας Ραφίνας ντυμένοι με παραδοσιακές θρακιώτικες φορεσιές.

3 Ιουνίου: Με έμπνευση τη φύση η χορωδία του Λ.Ε.Ρ. και ο μαέστρος της, ο «περιβολάρης» της, κ. Τσιαμούλης μας σεργιάνισαν στα μονοπάτια της Ελλάδας, στη συναυλία με τίτλο «Για δεξ περβόλιν έμορφο», που πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα θεάτρου του Ιου Δημοτικού Σχολείου Ραφίνας με μεγάλη επιτυχία.

14 Ιουνίου: Αποχαιρετιστήριο γλεντάκι οργάνωσε το τμήμα της χορωδίας στο παραλιακό κέντρο «Μελτέμι», όπου μοιράστηκαν μουσικές εμπειρίες της χρονιάς που πέρασε.

21 Ιουνίου: Στο ΚΑΑΥ του Αγίου Ανδρέα αποχαιρετίστηκαν οι μαθήτρες της ραπτικής του Λ.Ε.Ρ. ανανεώνοντας το ραντεβού τους για την επόμενη χρονιά.

22 Ιουνίου: Το Δ.Σ. του Λ.Ε.Ρ., έφοροι και συνέφοροι, συναντήθηκαν στο σπίτι της Προέδρου του Λ.Ε.Ρ., για να καλωσορίσουν το καλοκαίρι και να οργανώσουν τα μελλοντικά τους πλάνα..

24 Ιουνίου: «Χορευτικά δειλινά της ελληνικής υπαίθρου» ήταν ο τίτλος της παράστασης που δόθηκε από τους χορευτές του Λ.Ε.Ρ. στο ΚΑΑΥ του Αγίου Ανδρέα, με χορούς τραγούδια, έθιμα από τη Μακεδονία, τα Ιόνια νησιά, τα νησιά του Αιγαίου και τη Ρούμελη. Συγκινητική υπήρξε η θέρημ του κοινού και η φιλοξενία του διοικητή των ΚΑΑΥ.

24 Ιουνίου: Μέλη της χορευτικής ομάδας του Λ.Ε.Ρ. συμμετείχαν στο 1ο αντάμωμα Λιβισιανών-Μακρηνών στο Αιγάλεω με χορούς από την περιοχή της Μικράς Ασίας.

8 Ιουλίου: Η μεγάλη παράσταση του Λ.Ε.Ρ. «Απόψε το βραδί βραδί», στο Γυμνάσιο Λύκειο Ραφίνας αναβλήθηκε λόγω της ισχυρής βροχής. Ακολούθησε γλέντι με ζωντανή ορχήστρα παραδοσιακών οργάνων.

14 Ιουλίου: Τα χορευτικά τμήματα ενθλίκων και η χορευτική ομάδα του Λ.Ε.Ρ. αντάμωσαν με το Λ.Ε. Παλαιάς Φώκαιας και με το Λ.Ε. Κερατέας, στο παραθαλάσσιο θέατρο της Π. Φώκαιας.

14 Ιουλίου: Δύο χορευτές μας παρευρέθηκαν ντυμένοι με τριγλιανές φορεσιές στο γάμο του παλαιού μέλους της χορευτικής μας ομάδας, Άννας Μαντζουράνη.

20-23 Ιουλίου: Μέλη των χορευτικών τμημάτων του Λ.Ε.Ρ. συμμετείχαν στο 6^ο Φεστιβάλ Συνόρων στο Αγαθονήσι, στα ανατολικά σύνορα της πατρίδας μας. Χοροί από την πειρωτική Ελλάδα και τα Ιόνια νησιά παρουσιάστηκαν στο λιμάνι του νησιού με σκηνικό το πρόσφατα εμβολισμένο σκάφος του λιμενικού, «Γαύδος». Η 47μελής αποστολή του Λ.Ε.Ρ. επισκέφθηκε το ακριτικό στρατιωτικό φυλάκιο του νησιού, για να τιμήσει τους σθεναρούς φύλακες των συνόρων και έτυχε θερμής φιλοξενίας από το διοικητή του φυλακίου.

24 Ιουλίου: Εθελοντές του Λ.Ε.Ρ. ξεκινούν να βοηθούν με κάθε τρόπο τους πληγέντες από τη φονική πυρκαγιά στον τόπο μας.

14 Σεπτεμβρίου: Η Χ.Ο. του Λ.Ε.Ρ. ετοιμάστηκε να πάρει μέρος με χορούς και δρώμενα στο αφιέρωμα για τη Μ.Ασία του Δήμου Κηφισιάς, στη Ν.Ερυθραία. (Ακυρώθηκε λόγω βροχής).

24 Σεπτεμβρίου: Το Δ.Σ. του Λ.Ε.Ρ. με απόφασή του συνεχίζει να βρίσκεται κοντά στους πληγέντες της φονικής πυρκαγιάς προσφέροντας σε δύο οικογένειες χρηματικό ποσό, που συγκεντρώθηκε από τα μέλη και το ταμείο του Λ.Ε.Ρ.

4 Οκτωβρίου: Η Χ.Ο. και μέλη του τμήματος ενθλίκων χορεύουν μαζί με το Λ.Ε. Παπάγου παρουσιάζοντας έθιμα από όλη την Ελλάδα στο «Σεργιάνι» του Δήμου Παπάγου. Στην εκδήλωση έγινε ειδική αναφορά και εκφράστηκε η συμπαραστάση στα θύματα και τους πληγέντες της πυρκαγιάς στο Μάτι Ραφίνας.

12 Οκτωβρίου: Τέλεση αγιασμού για το ξεκίνημα της νέας χρονιάς παρουσία μικρών και μεγάλων μαθητών του Λ.Ε.Ρ.

14 Οκτωβρίου: Παρουσίαση του βιβλίου της Μαρίας Κατσίμια «Λεύκωμα βελονιών», από την έφορο Οικοτεχνίας, Αναστασία Μιχαήλ, και τη φιλόλογο, συνέφορο Οικοτεχνίας, Άννα Κυριακάκη-Συνοδινού.

14 Οκτωβρίου: Μέλη της χορευτικής ομάδας του Λ.Ε.Ρ. συμμετέχουν με χορούς από τη Μ. Ασία στη λήξη της έκθεσης αρχαιακού υλικού με τίτλο «Συλλογικότητες», στο Μαρκόπουλο, τιμώντας τους πρόσφυγες, που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Ανατολικής Αττικής.

19 Οκτωβρίου: Παρουσίαση Μουσειοσκευής του Μουσείου Κυκλαδικής τέχνης με τίτλο «αρχαία ελληνικά παιχνίδια» στα παιδικά τμήματα του χορού από τις εκπαιδευτικούς, Εύη Γκατσοπούλου (Πρόεδρο του Λ.Ε.Ρ.) και Ελένη Ανδρικοπούλου (συνέφορο βιβλιοθήκης Λ.Ε.Ρ.).

20 Οκτωβρίου: Ξεκινούν τα μαθήματα του νέου τμήματος «κοσμήματος και καλλιτεχνικών δημιουργιών» με την καθοδήγηση της Άννας Κυριακάκη-Συνοδινού, συνεφόρου Οικοτεχνίας Λ.Ε.Ρ.

21 Οκτωβρίου: Διάλεξη του ιατρού, Κώστα Παπαϊωάννου, τ. Προέδρου των Γιατρών χωρίς σύνορα, με τίτλο «Διαχείριση φυσικών καταστροφών στην τοπική κοινωνία», στο χώρο της Δημοτικής βιβλιοθήκης Ραφίνας-Πικερμίου.

28 Οκτωβρίου: Παιδιά και ενήλικες μαθητές του Λ.Ε.Ρ. συμμετέχουν στην παρέλαση της εθνικής επετείου του έτους του 1940, στη Ραφήνα, ντυμένοι με παραδοσιακές φορεσιές.

3 Νοεμβρίου: Ξεκινούν τα μαθήματα στο νέο τμήμα Καλλιτεχνικών δημιουργιών και κοσμήματος, με την καθοδήγηση της συνεφόρου Οικοτεχνίας, κ. Άννας Κυριακάκη Συνοδινού.

4 Νοεμβρίου: Επίσκεψη στο αρχαιολογικό μουσείο, στην έκθεση Ζωγραφικής της κ. Αλεξάνδρας Μιχάλη, «Κούρος εκ του φυσικού». Την επίσκεψη οργάνωσε η Εφορεία Καλλιτεχνικών του Λ.Ε.Ρ.

11 Νοεμβρίου: Επίσκεψη του τμήματος Ιματιοθήκης του Λ.Ε.Ρ. στην έκθεση του Γιάννη Τσεκλένη στο Ναύπλιο.

18 Νοεμβρίου: Το Μουσείο Παιχνιδιών Μπενάκη επισκεφθηκαν μικρά και μεγάλα μέλη του Λ.Ε.Ρ., τα οποία γνώρισαν τη συλλογή 2.000 παιχνιδιώντης Μαρίας Αργυριάδου, με την ξενάγηση της Εύης Γκατσοπούλου, Προέδρου του Λ.Ε.Ρ. Οι μικρότεροι ταξίδεψαν στον κόσμο των παραμυθιών και των παραδοσιακών κατασκευών με την καθοδήγηση της Ελένης Ανδρικοπούλου, συνεφόρου Βιβλιοθήκης του Λ.Ε.Ρ.

20 Νοεμβρίου: Τα Πολυσπόρια αναβίωσαν στην αίθουσα διδασκαλίας χορών του Λ.Ε.Ρ.

24 Νοεμβρίου: Τη μουσειοβαλίτσα του Μουσείου Κυκλαδικής τέχνης, με τίτλο «Αρχαία ελληνικά παιχνίδια», παρουσίασαν η Εύη Γκατσοπούλου, Πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ. και η Ελένη Ανδρικοπούλου, συνέφορος Βιβλιοθήκης στα παιδιά των χορευτικών τμημάτων του Λυκείου Ελληνίδων Αθηνών, μετά από πρόσκληση του δασκάλου τους, Κωνσταντίνου Λιναρά. Με τη συμβολή της συνεφόρου Ιματιοθήκης, Ελευθερίας Κική, τα παιδιά δημιούργησαν τις δικές τους κούκλες (πλαγγόνες) και χειροποίητα πλίνα παιχνίδια!